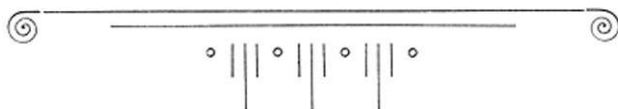

LJUBLJANSKI ZVON

Iz polpreteklih dni.

Mimo naju šli so svetli maji.

Mimo naju šli so svetli maji,
smehljajoče rože na vrteh,
mimo šla je sladka pesem v gaji,
mimo zvezde jasne šle v nočéh,

mimo naju so hitele nade,
ljubav šla je mimo plakajoč! —
Majev ni, ne rož, ne pesmi mlade,
v dalji skriva se brezzvezdna noč . . .

Treba ni bilo šestnajst pomladi.

Treba ni bilo šestnajst pomladi,
pa mi je ranil srcé tvoj pogled,
treba ni bilo gorkih objemov,
sladkih poljubov, ne milih besed!

Treba ni bilo šestnajst pomladi,
pa iz sčca mi je zbežal pokoj,
ljubav pognala je trnje in cvetje —
rasla je s srcem, rasla z menoj!

Treba ni bilo — a vendar je bilo!
 Trebalo bode — a vendar ne bo!
 Kak naj zabi te srce ljubeče —
 moja mladost živi tebi samó! —

*

Moja mladost vsa tvoja je bila,
 in nikdar ne bodeš ti moj? —
 Treba ni bilo šestnajst pomladi —
 da le v spominih jih nosim s seboj!

Molitev.

Dišeča avrora se dviga
 k solnčnemu bogu v višave,
 vse rože drhtijo v molitvi,
 k nebesom dvigajo glave.

Vse rože drhtijo v molitvi,
 ovenčani vsi tihi so gaji,
 in skrite so v tihi molitvi
 pobožne misli, vzdihljaji:
 „O, daj nam solnca, Jehova!“
 O Bog, ljudem daj ljubezni,
 in konec bode vseh boli,
 vseh skritih srčnih bolezní.

Trubadurska.

Ajela bom v gaju si tičico
 in pesmi jo bom naučila:
 „Nekdaj je bilo — v nedavnih dneh,
 v tej vasi je deklica bila,

ki mir je ljubila nebeških zvezd
 in gaja skrivnostno tihoto
 in lilije, rože in rožmarin
 in srca ljubav in dobroto! —

Ugasnile zvezde so v nočni mir
in zašli so v gaje vetrovi —
in lilije, rože in rožmarin
odeli so beli snegovi! —“

In pela bo tica mi dan na dan,
o srčnih prevarah bo pela —
In pol mojih boli in pol mojih ran
iz srca bo s pesmijo vzela! —

Kerub na straži.

Kadar oblaki beli hitijo
v sinje daljave — baš nad menoj,
mili prijatelji srcu se zdijo:
„Prosim, vzemite še mene s seboj!“

Moje srce nemirno, viharno
večnega si potovanja želi
v tiste dežele, kjer zlatožárno
solnce moje sreče blesti . .

Vi ste brez ciljev — beli oblaki,
moj je trenutek, v katerem živim! —
Jasno moj cilj blesti se v daljavi
— toda kerub je na straži pred njim!

Beli kerub — ah, z mečem ognjenim —
ne! — z ostro brušeno koso stoji! —
Z mrtvim pogledom, s srcem ledenim
straži mi srečo mladih dni! . . .

M. P. Nataša.

Noč na verne duše.

Dramatska slika. Spisal Oton Zupančič.

Osebe:

Madronič, cerkovnik.
Ključar, starec, še krepak.
Kajfež, starec, sključen in nagluh.
Stariha, mlajši kmet.
Mate, kmečki fant.
Mike, Madroničev vnuk, petleten.

Vrši se v Beli Krajini v noči od vseh svetih na verne duše. Čas: polpreteklost.

Predno se dvigne zastor, zvonjenje. Prizorišče je zvonik farne cerkve. Trije večji zvonovi in eden manjši za zadnjo uro. Vrvi so potegnjene v zvonik. Na deskah ropotec in dve majolki. Mesečna noč. Od druge cerkve, iz dalje, še nekaj časa zvonjenje.

Ključar, Kajfež, Stariha in Mate. Vidi se, da so pravkar nehali zvoniti.

- Ključar.** Če vseh svetnikov ne bole ušesa,
mi reci Kajfež ali pa Pilatuž!
- Kajfež.** A? — Kaj si hočemo!
- Stariha.** Dovolj smo jim
klepali; a po polnoči še vernim
dušicam par komadov, pa bo v redu.
(Pije iz majolke.)
- Ključar.** Je še kaj notri? Pusti meni kapljo!
(Pije.)
- Mate.** O — sveta Barbara še vedno poje.
- Ključar.** Besedo zadnjo ima vedno baba,
kaj ne, Stariha?
- Stariha.** Slaba krava, kume,
z rogovi krnjavimi.
- Ključar.** E, to dà,
pohlevna je, a vendar . . .
- Kajfež.** Bože, Bože!
- Mate.** A zdaj bi bilo dobro kaj pod zobe.
- Ključar.** (Stopi k lini, kliče.) Hehe, Madronič, čuk, pa je zaspal
po noči. (Gre od line.) Lepa briga na zvonarje!
- Mate in Stariha** (k lini).
- Stariha.** Lej, Mike je na pragu. Mikica!

Kaj stari čača spi? . . . Aha! Pa kmalu . . .
Madronič, ste zaspali?

Madronič (od spodaj). Je že pozno?

Stariha. Dvanajsta teče. Kadar pridete,
ne bo prezgodaj.

Ključar (stopi k lini). Prazne so majolke,
ne dajte se nam med zobe! (Gre od line.)

Madronič (od spodaj). Kako?

Stariha. Pa za prigrizek kaj!

Ključar. Poprejšnja leta
smo pili spodaj — bili smo kot mavre.
(Stopi s Kajfežem k drugi lini.)

Poglejte, kume, kakšna svetla noč!

Kajfež. Je. Mesec — baš kot polna latvica,
in čez ves svet je pljusnilo iz nje
nebeško mleko. — Kaj si hočemo!

Stariha (pri drugi lini). Še Klek razločiš, če napneš oči.

Mate. Jaz ga ne vidim.

Stariha. Kam pa meriš tja?

Tod — preko jagnedi — na levo glej,
pa ga zadeneš.

Mate. Da, že res. Ves bel je,
da komaj ga razbereš od neba.

Oblak — bi mislil.

Ključar. V takih-le nočeh

ostani lovec vse do vida zunaj,
ne bo mu žal; ker v mesečini jelen
tako zamišljen se po gori pase:
za rep ga zgrabi — on te ne zapazi.

Kajfež. Za rep? Kaj pravite!

Ključar. Kaj pravim! Res je!

Takrat si išče trave somovice.

Stariha (od druge line). Hej — somovica — zdravje in mladost.

Da jo poznate, kume, vi bi vedno
se pasli po gorici v mesečini,
in kar je starcev po vaseh okrog,
vsi bi se nam v jelene spremenili,
Madroniči, Bubaši, stari Andre
bi po vseh štirih lazili po gori,
mi pa na lov.

- Ključar.* Da, vi koruzniki!
Na Klek tja rajši glej; pa dobro pazi,
in videl boš, kako na metli baba
v vas k vragu jezdi; to je tvoja Mare.
- Stariha.* Že dobro, kume. Kaj pa je z jelenom
in somovico?
- Ključar.* Ne verjamete?
Zalezoval sem že ga v taki noči.
Zalotil sem ga pod Grmačami,
pomolil se je izza leščevja,
pa gre ti, gre — tako po sredi jase,
vse proti meni — kakor v sanjah gre,
grede pa muli lečno zelišče.
Napel sem petelina. Čakam, čakam:
on proti meni — a ne vidi me,
tako je v mislih — no, premislite,
otrok bi ga zadel — a jaz, sosedje,
verujte mi, da sem se greha zbal.
- Kajfež.* In nisi sprožil? (Sede na ropotec in zadremlje.)
- Ključar.* Bog in bogme — nisem.
- Stariha.* Zakaj? A jaz bi sprožil.
- Ključar.* Brate, ne bi!
Preveč bi te prevzelo — gleda te,
gre proti tebi, gre — in te ne vidi. —
Potem se je okrenil — proti križu
je šel počasi — mesečni sanjač —
kot čudo božje, pravim vam, sosedje.
A tam od križa — blisk in pok — in jelen
baš sredi jase planil je visoko
in zgrudil se na mestu. Izza križa
pa prikrohoče se v svetlobo Bahor.
- Stariha.* Hoho, da, on! No, to si lahko mislim.
- Ključar.* Zazdel se mi je, veste, v dušo črn.
- Mate.* Saj pravijo, da duše ni imel.
- Stariha.* In da iz groba vstaja — volkodlak.
- Ključar.* A — babje vraže! Volkodlak je bil,
dokler je živel. Vsem nam pil je kri.
- Mate.* A kaj Madronič, kume?
- Ključar.* Govorice.

- Mate.* A mali Mike jo je vendar skupil
od starega, ko kričal je po tnalu:
„Naš stari čača šel je v mačkore!“
Madronič stekel je za njim s polenom:
„Boš tiho, žohar!“ — „Pa ste vendar bili!“
Nemilo ga je v pete podkrepelil,
jaz pa sem gledal od prelaza vse . . .
Ni kar tako . . . Bilo je . . . prej to noč
so Bahorja ubili in okrali.
- Ključar.* Otrok ne loči sanj od istine,
če ga ne vidi, si izmisli strah.
- Mate.* In pravila je Bahorjeva dekla,
da s sajami so bili si obraze
namazali: nikogar ni spoznala.
- Stariha.* To bile so krvave mačkore!
- Ključar.* Kaj dekla, dekla! Pod zapečkom skrita,
kaj videla bi baba v strahu? Skrij se,
skrij pod zapeček, pa povej, kdo sem!
Poznaš opanke moje? Vrag te vzemi!
Kaj veš, kak sem v obraz, če vidiš noge?
- Mate.* A zet Madroničev — kako bi mogel
v treh letih iz Amerike poslati
pet tisoči?
- Stariha.* Saj vemo: peneze
bil vzel je s sabo, zdaj pa jih po malem
domov pošilja — a prenadebelo.
Preveč odprl je pipo: le curljati
bi moralo — tako pa z ločkom teče. (Kratek odmor.)
- Ključar.* Poglejte, Kajfež spi. Kje mu je grunt?
Prašajte Bahorja! Poglejte njega,
poglejte mene: kdo bi mi prisodil,
da nosim jih na hrbtu več kot on?
- Stariha.* Več let imate nego on?
- Ključar.* Pet več.
- Stariha.* Glavo bi stavil bil, da je narobe.
- Ključar.* Da si jo zgubil — Bahor bil bi kriv.
- Mate.* Dabome, lepo delal ni z ljudmi,
ni samo enega odr.

- Stariha.* Da, pojdi,
po treh, po štirih farah izprašuj
za glas njegov — še grob mu kolnejo.
- Ključar.* Ste li poznali Udmaniča? Niste,
premladi ste.
- Mate.* A čul o njem sem dosti.
Bil je junak.
- Ključar.* „Junak“ — ker več ga ni.
- Stariha.* Junak, da, kume, zdaj več takih ni!
Gospodi, popom je denar jemal,
a siromaka se dotaknil ni.
- Mate.* Hehe, dotaknil! Blagor siromaku,
če se nameril je na Udmaniča!
Prijazen „dober dan“ ti je pozlatil,
nikar, če si kaj dobrega mu storil.
Naš čača nam je pravil rad o njem.
Nekje pod Siskom ga je srečal v šumi.
Tako j ga je spoznal — kako ga ne bi —
ne? — Kot da srečaš Kraljeviča Marka —
vesel si ga — a vendar te je groza.
„Ste videli kje Udmaniča, mož?“
- Ključar.* A da, tako je Udmanič pričenal!
- Mate.* „Ste videli kaj Udmaniča, mož?“
je vprašal čače — čača pa kot on
se potaji: „Ne, nisem, ne poznam ga,
a Bog mu srečo daj junaku, koder
ga gleda solnce!“ — „Brate, Bog s teboj!“
Dal mu je kos pečenke in iz pasa,
kar je srebra imel: „Bog s tabo, brate,
to se napij na zdravje Udmaniču!“
- Stariha.* Je, kmetom bil je dober.
- Ključar.* E, he, he!
Zato je moral v Zagrebu viseti.
- Stariha.* Tako so paragrafi, kaj si čemo!
- Ključar.* Do vraga vi in vaši paragrafi!
Jaz hodil sem še na Turjak na tlako;
predobro jih poznam — kaj veste vi:
po hrbtu — to je prvi paragraf
in kod drugod še — drugi paragraf.

- Stariha.* A zadnji paragraf: „Daj, brate, glavo!“
In v tega se je Udmanič zaplel.
- Mate.* Ej, škoda, da ni Bahorja poznal!
Da zanj je vedel, bil bi mu dodobra
pretipal pas in torbo.
- Stariha.* Testamenta
mu ne bi bilo treba pisati.
- Mate.* In nič skrbeti, v kake roke pride
njegov denar — v poštene bil bi pal.
- Ključar.* Pot bil zapustil popom bi za sabo,
kot bom ga jaz in ti in tamle Kajfež.
- Stariha.* Saj ga je i tako.
- Mate.* Brez Udmaniča.
- Ključar.* Na meh ljudi odiraj, v testament pa
Marijam romarskim volila stavi —
nebeška vrata so ti na stežaj
odprta. Lepa pot v nebo!
- Stariha.* Pa lahka!
Telesu je bilo na svetu dobro —
a ko umreš, bogato dušo zlato
po cerkvah vseh ti vlečejo iz vic.
- Ključar.* A siromak, ti cvri se v dnu pekla,
ker kači stopil si na glavo. Ha!
- Mate.* Res, sreča, da so testament sežgali.
- Ključar.* Ko sem krošnjarij še po Nemškem — Nemeč,
to ti je tak: če hišo zaigra,
če v dolg zabrede, da mu dom propade,
ne misli dolgo: hajd, kar v zanko vrat.
A jaz, prokleta, prej ves svet pokoljem,
kot da zaderem nož v goltanec svoj!
- Stariha.* E — take pameti bi bil še kdo!
- (*Mike* v eni roki robec z mesom, v drugi barilček, *Madronič* v vsaki roki večji
barilec. *Madronič* ima že precej negotovo hojo.)
- Ključar.* Hehe, *Madronič* nese dobre volje!
- Mate.* O, *Mikica*! Ti tudi si prišel!
- Madronič* (*Miketu*). No, tam razgrni — glej, da ne raztrešeš!
- Stariha* (*drami Kajfeža*). He, kume, spite? Čujte — somovica!
- Kajfež.* O Bože, Bože — somovica — kaj?
- Stariha.* Kaj nisem rekel, da bi hodil kume
na pašo, če poznal bi somovico?
Kaj ne, da se vam je o njej sanjalo?

Madronič. Ste dolgo čakali?

Kajfež. Kaj hočemo.

Ključar. Da, kume Kajfež je najteže čakal!
Na zdravje, kume! (Pije iz barila in ponudi Kajfežu.)

Madronič. Bi li pretočili?

Ključar. Pri vrelu je najboljša voda, ne?
Kaj bi prelival? Iz barilca vlečeš —
kdo more reči, da si pijandura?
Če šteje žlice gospodar, se kosec
odškóduje z barilcem: šteje požirke!

Madronič. Pa kaj prigriznite, če se vam rači.

(Jedo in pijejo, Mike se smuče okoli vrvi. Potem sede na tla k drugim, z vrvjo
malega zvona v roki.)

Mate. Ej Mike, Mikica — prav nič zaspan?

Madronič. A, da, zaspan! Napleta cel večer
že okrog mene: „Jaz bi cimbelikal!“
Ni hotel spát — in vzel sem ga s seboj.

Mike. Zdaj bom, kaj ne da bom zdaj cimbelikal?

Mate. Le čakaj, Mike, boš že „cimbelikal“.

Mike. S tem, z malim, stari čača, ta je moj,
ta pravi: cimbelika . . . cimbelik!
Kaj ne, da pravi?

Stariha. Letos se obnesel
je novi zásad.

Madronič. Zemlja je spočita.

Kajfež. Dejal bi: zemlja — to je — kakor človek;
upeha se, pa rabi odpočitka.

Ključar. Bog! Pijte, kume.

Kajfež. Kaj si hočemo.

Ključar. To, kume, to je starcu somovica.
Ne da mu, kot jelenu, bistrnih nog,
a glavo razvedri — in misel skače
bistreje nego jelen po gorici. —
Kam mislite, Madronič? — Vrag vas dal,
Madronič! Kaj pa nič ne pijete?

Madronič. Ne boj se zame . . . Nisem ga le gledal.
Hoho, jaz vlečem ga že ves večer,

že ves večer — ga vlečem . . . Bog pomozí! (Pije.)

Ključar. He, Mate! Fant! Da jaz sem mlad kot ti!
Sosedje, pijmo — potle bodo peli
zvonovi kot na svatbo vernim dušam.

- Mate.* E — zadovoljni bodo z nami!
- Madronič* (jecljaje). Verne
dušice! Zadovoljne! O, da!
- Stariha* (Kajfežu). Kume,
spet kimate? Kaj se bojite vina?
Ključar je rekel: to je somovica.
- Madronič.* Ne bojte se ga, kume! Bog pomoz!
- Kajfež.* O — Bog pomoz nam, vsem grešnikom!
- Ključar.* E — hvala Bogu! Dobro nam je dal,
dokler se vino nam cedi od brkov!
- Kajfež.* A nismo vredni — vsi smo grešniki.
- Ključar.* Kaj nismo vredni! Bog ima račune!
Ne mešaj, brate, se v njegovo pismo!
Da nismo vredni, pa nam ne bi dal.
- Madronič.* Ne, nismo vredni — grešniki smo vsi.
- Ključar.* Pij, stari kavran, pij, pa ne krekeči!
Kaj? Z Bogom bi se pričkal? Bog je velik.
- Kajfež.* Smrt kleplje koso . . .
- Mike.* Kdaj bom cimbelikal?
- Kajfež.* E, mali, še se boš nacimbelikal —
smrt kleplje koso . . .
- Madronič.* Nam boš cimbelikal.
Daj, Mike, pojdi k meni! Mikica!
O, Mike, nam boš cimbelikal, vsem!
Ti mali moj! Na, Mike, hočeš piti?
- Ključar.* Ej — ne zvonite si sami! Ta posel
opravijo že drugi. — Ležeš, z bogom
so brige vse; že drugi poskrbe,
da je vse v redu. To ni naše delo.
- Madronič.* U — ga ne čuješ? (Mike zbeži od njega.)
- Stariha.* Kaj vam je, Madronič?
- Madronič* (plane pokoncu. Vsi vstanejo. Mike drži plaho za vrv.).
U — to je volkodlak — u — ga ne čuješ?
- Stariha.* Kaj? Koga?
- Kajfež.* Bog pomoz grešnikom!
Kaj hočemo!
- Madronič.* Čuj — u — o, u —
- Ključar.* Bedak!
Med jagnedi je veter zašumel.
Madronič, sanjaš? Poči se po čelu!

Pijan si — veter — he, Madronič — veter!

Madronič. U — to je Bahor —

Ključar. Veter!

Madronič. Volkodlak!

Kajfež. Pomozi Bože — kaj si hočemo. (Sede na ropotec.)

Ključar (kriči). Vrag — ne budali! Kaj ne slišiš? Veter!

Madronič (se napol zave). Kaj? Veter . . . praviš, da je veter bil? — Mogoče — da — je — veter.

Ključar. No, poglej ga!

Preveč ste pili — pa se vam je zbledlo.

Kaj ne da, kume?

Madronič. Pil sem — — ho! O Bože!

Ključar. Pa ga poglejte starca! — Volkodlak!

To pusti starim babam za na preljo!

E — taka baba! Malo se napije,

pa vidi volkodlake in pošasti!

Še mali Mike se vam bo smejal.

Kaj ne, da, Mike? Glej, tvoj stari čača

se je pobabil, Mike . . . Jaz to vem . . .

Takole pride — pa preide spet,

če piješ dalje . . . Ništarija! — Pijmo!

Madronič. Je že prešlo . . . Pijan je človek, veste . . .

Stariha. Kako pa! Pijmo! Bog pomozi, kume!

Mate. Pri sveti Barbari so že začeli. (Zvonjenje od druge cerkve.)

Stariha. Hrvati bi nas radi prekosili.

Mike. O stari čača, zdaj bom cimbelikal,

takole: cimbelika . . . cimbeliik

Kajfež (napol v spanju). Pomozi, Bože! Grešniki smo vsi.

Ključar. E, vrag te! Stari v sanjah govori.

Madronič. Hu — črni smo bili — in vsi krvavi —

sosedje, veste, črni, črni, vsi —

Kajfež. O Bože, Bože, kaj si hočemo . . .

da — grešniki smo vsi . . .

Ključar. Madronič, čujte!

Pijani ste, najboljšje je, da greste

in ležete . . .

Madronič. Pa pride — u — pol tuli —

pol žvižga — uí . . . tako okoli hiše —

trikrat okroginokrog — uí — uí — potem

pa skozi okno name — uí . . .

Stariha (Matetu).

Za Boga!

Ga čuješ?

Mate (Starihi). To so bile mačkore!

Ključar. Madronič, kaj blaznite? Ajde spat!

Kajfež. O, Bože, Bože!

Madronič. U — takole tuli.

Ključar. Samo da ležete, pa vam bo bolje.

Madronič (se mu iztrga). Kaj — pusti me! Vsi črni smo bili —
in vsi krvavi — — — roke in sekire — —
o, vse krvavo — — — tudi ti, Ključar — —
o Bože moj — — — o kakšen si, Ključar,
ves črn si, črn — in ves krvav . . .

Ključar.

Za vraga!

Z menoj! Ajd spat! (Ga vleče doli.) Saj vidite, sosedje —
pijan je, pa se mu je zmedlo v glavi!

(Odide, Madroniča podpiraje, po stopnicah.)

Stariha. Kaj, Mate? Sanjam? Stresi me!

Kajfež (dremajoč). O Bože!

Ni bilo prav, kar ste storili, ni!

Stariha. Tu ni vse v redu.

Mate. Bogme ni vse v redu.

Kaj nisem pravil? — Mačkore!

(Spodaj ropot.)

Stariha in *Mate* (se nagneta nad stopnice).

Stariha. He! Kaj je!

(Šum. Koraki navzgor.)

Ključar (zakliče odspod). Madronič se je ubil!

Kajfež (dremaje). Pomozi, Bože!

Mate in *Stariha* (na stopnice. Postojita in se spogledata.)

Stariha. Veš, kaj jaz mislim?

Mate. Vem — jaz mislim isto.

(Naglo odideta.)

Mike. A jaz bom cimbelika . . . cimbeliik!

(Zazvoni z zvoncem za skrajno uro. Kajfež se predrami in nekaj mrmra. Zavesa.)

Moravske slike.

Spisal Podlimbarski.

2. Izlet na Radhošt.

Pripravljaj sem se na pot na Radhošt, kakor se pripravlja pobožni romar, ki hoče počastiti oddaljeno božjo pot: izprašuje tiste, ki so že bili na oni božji poti, o vseh podrobnostih, ki se tičejo romarske duše in telesa, da bi vse natanko vedel kako in kaj in da bi mu bili znani vsi tisti tuji kraji in pota, ki vedejo tja. Poiskal sem to goro na zemljepisni karti, čital sem o njej, kar sem našel tiskanega. Nekateri turisti vedo, da je takšno pripravljanje na pot velik duševni užitek, mnogokrat večji užitek nego pot sama. Evo vam, kar sem posnel iz kart in knjig.

Gora Radhošt stoji v severovzhodnem kotu Moravske blizu tam, kjer je meja Moravske, Šlezije in Ogrske. Moravsko ljudstvo deli Moravo na več pokrajin, katerim ne ve natanko določiti mej. Moravska Slovaška leži na jugu ob nižjeavstrijski in ogrski meji nekako do Vlarskega prelaza; na severu Slovaške, vedno ob ogrski meji, se razprostira gorato Valaško, zatem se poteza Kravarsko noter v Šlezijo; tam, kjer se Reka Morava v svojem gorenjem teku vali po rodovitni ravnini, leži „požehnána Hana“. Radhošt, ki je 1130 *m* visok, leži še na Valaškem v Karpatskem pogorju, ki se imenuje tudi Bezkidi; njegova severna plat pa gleda že na zemljo kravarsko. Ime je dobila gora po staroslovanskem maliku Radegostu, čigar kip je stal na gori.

Vse to sem videl na papirju; vmes v to učenost pa so mi prihajale sanje o moji mladosti, katere del sem preživel onostran Karpatov, kjer nosi temni Vah na svojem hrbtu tatranske lesove v veliko Donavo. Mrtvo s papirja se je spojilo z živim moje misli in čimdalje jasneje je vstajala mladost s svojimi bolečimi tugami in kratkimi radostmi in marnimi nadami. In zaželel sem videti vsaj od daleč ono gorovje, pod katerim sem svoje dni toliko sanjaril in hrepenel po naših domačih gorah.

Lansko binkoštno soboto popoldne sem se odpravil na pot v Karpate. Železnica je imela tisto popoldne mnogo popotnikov; na odpust gredoči vojaki so zapeli na vsaki postaji; vmes se je oglašala Marijina pesem romarjev, ki so šli na Hostin. Ti romarji so bili iz

južne Moravske in večinoma v narodnih nošah. Ugajalo mi je to pisano, glasno ščebetajoče, veselo ljudstvo; zato sem se namenil, da pojdem za njim. Na Hostinu sem bil v prejšnjih letih že tudi, pa sem ga želel še enkrat posetiti. Ta gora je znana po pesmi „Jaroslav“ v kraljedvorskem rokopisu.

V zemlji, tam kjer Olomuc vladuje,
tamkaj stoji gora nevisoka,
nevisoka, Gostajnov ime ji;
na njej Mati božja čuda dela —

Tako poje ta lepa pesem, ki je, kakor trdi moravski zemljepisec Gregor Volný, kateri je pisal pred sedemdesetimi leti in je pesem v nemškem prevodu vrnil v svoj obširni zemljepis, zelo povzdignila slavo hostinske božje poti in do pike potrdila in podkrepila v zgodovinsko dejanje nekaj, o čemer je dotlej govorilo samo ustno narodno sporočilo in pa narodne pesmi, namreč boje kristjanov s Tatarji l. 1241. v okolici Hostina in na Hostinu samem. Danes se že ve, da kraljedvorski rokopis ni drugega dokazal nego Hankovo genijalnost.

Bilo je že zvečer, ko sem na postaji Bistrici pod Hostinom stopil z romarji z vlaka ter šel v Bistrico, da si poiščem prenočišča. Pa v mestu je bilo toliko romarjev in turistov, da v gostilnah ni bilo dobiti stanovanja. Naposled mi je založenski gostilničar prekrbel posteljo pri nekem godcu, ki je imel na razpolago sobo za boljše vrste romarjev, kadar niso mogli vsi ostati v Založni.

Zelo me je zabaval tisti hripavi godec rdečkastega nosu in mokrih, izpitih oči, oboroženih z velikimi naočniki. Čakal me je bil nekje v gostilni, dokler nisem povečerjal. Ko sem bil zaželel iti spat, se je odtrgal od nekoč, kakor bi bil prilezel izpod soda, toda napit kakor snop. Opotekaje se me je pozdravil. Ko sva se bila sporazumela, kakšne želje so med nama, sva po temi jadrjala na njegov dom. Na potu sem ga moral večkrat prijeti, sicer bi se bil zvrnil v jarek. Tudi svojega doma ni mogel precej najti. Imeniten človek! No, sem si mislil, to-le bo prijetno prenočišče. Opravičeval se je, da so zvečer godli na mestnem trgu v proslavo binškoštnih praznikov, kar mu je dalo povod, da je pil, obenem se je pa tudi zatožil, češ: neumna gos vselej najde svoj dom, človek pa ne. Pripeljal me je v čedno sobo, kjer sta stali dve postelji. Čudno, doma se je precej iztreznil, menda iz strahu pred svojo zakonsko polovico, ki je v neki sosednji sobi hrumela in hreščala kakor žival, predno ugrizne. Godec je bil

zelo zgovoren in vljuden; ni me pustil samega, čeprav sem se začel precej slačiti. Pokazal mi je album in v njem svojo fotografijo iz mladih let, podobo slokega, divje zročega korporala. Z zanosom mi je pravil, da je obhodil vso češko kraljevino. Povedal mi je, da je 1897. l., ko so bili v okolici veliki vojaški manevri, bival v njegovi sobi visok vojaški dostojanstvenik, ki ni maral postelje in je spal na zofi. Pokazal mi je na ogromno zofo, stoječo pod oknom. Spoštljivo sem pogledal na tisto zofo, ki je bila pregrnjena z belim prtom, menda da bi je prah ne onečastil. Povabil me je, naj sedem na historično ležišče, pa si nisem upal. A za steno je vedno bučalo, kakor bi hrumel oddaljen hudournik. Da bi zabaval svojega uglednega gosta — ogovarjal me je vedno „vzácný pán“ — mi je prinesel kup razglednic, na katere je bil zelo ponosen, ter jih razprostrl po mizi, češ: raduj se, vzácný pán! Pa sreča v tisti pozni uri ni bila na njegovi strani, ker zdajci je začela pojmati luč in čez nekaj trenutkov je bila črna tema v sobi. Naglas sem se zasmejal temu srečnemu priključku. Legel sem v posteljo. Godec je še vedno stal v sobi. Menil sem, da se boji žene, pa bo spal v moji sobi na drugi postelji ali pa na zofi. Spanec mi je že zelo motil trudne oči, ko zaslišim iz teme godčevo vprašanje: „Oprostite, vzácný pane, — odkod ste doma?“ Aha — sem se domislil — tista Slovanu prirojena radovednost mu ne pusti iz sobe, predno ne ve, odkod je njegov gost. Spomnil sem se, da me je prej pri luči tako pazno gledal v obraz, kakor bi hotel z njega razbrati vse ono, kar človeku napišejo v potni list. In moja hroma češčina ga je motila in ni vedel, v kateri češki kot bi me dejal. „Iz Krajine sem, če veste, kje je to?“ sem mu snažno odgovoril. „O, vem, to je tam za matičko Prago, kaj ne?“ je dejal tiho. „Da, daleč za matičko Prago, tam, kjer se Sava zliva v Vltavo“, sem odgovoril izpod odeje ter se prevrnil na hrbet. Ta odgovor, dasi ni bil nič duhovit, mi je pregnal spanec. Smejal sem se sebi in godcu, ki se je, dobivši zadovoljivo pojasnilo, tiho splazil iz sobe. Dolgo je še bučalo za steno kraj mene pritajeno kakor grom za goro in žal mi je bilo godca. Čemu sem se norčeval z dobrim človekom, kateremu je, kakor vsakemu pravemu Čehu, Praga središče vse širne zemlje!

Ko sem se hotel ob petih zjutraj odpraviti na pot, čakala sta me gospodar in gospodinja v veži, oba že praznično oblečena. On se mi je zdel za svojimi velikimi naočniki zelo resen in miren; važno je naredil, gibaje z glavo, par poklonov „vzácnému pánu“; ona me je vprašala za moje zdravje in kako sem spal, na kar sem po pravici

pohvalil posteljo in se odkritosrčno zahvalil. Njen glas je bil mil in njen govor se je znatno prelivaval v petje — nekaka posebnost češkega ženskega govora. Kako da je takšen rahel glas sinoči tako rohnel za steno! Na njenem obilnem licu pa sem zapazil one črte togotnosti in nespravljalivosti, ki jih rabijo slikarji, ko predstavljajo tisto parko, ki nam hoče prestriči nit življenja. Ponudila mi je še kavo in hvaležno sem jo sprejel. Spoštljivo in obenem prisrčno sta mi ta postrežljiva človeka želela vseh prijetnosti na pot.

V tistih blaženih jutranjih urah, katere je zdravemu človeku tako prijetno živeti, pa jih mestni človek navadno prespi, ko je glava vedra, noga izpočita, duša polna misli in sanj in je mrka skrb ostala doma v tesni sobi, v tistih blaženih jutranjih urah sem korakal v hostinsko goro. Ta gora je visokosti naše Šmarne gore in stoji v karpatskem predgorju, ki sega noter do reke Morave. Romarji jo imenujejo Sveti Hostin in kot božja pot je prva za Velehradom. Kakor sem že omenil, je romarski obrt v vzhodnem delu Morave v bujnem cvetu in Slovaka, moravskega in ogrskega, v romanju ne prekosi noben narod. Ti ljudje se poslove včasih za cele tedne od domače vasi, pa potujejo, potujejo. Noter v Čenstohov na Poljsko in v Vamberice v Pruski Šleziji gredo in spotoma obero Velehrad, Štípo pri Zlinu, Hostin, Sveto goro pri Olomucu in vsako cerkev, kjer vedo za svetnika, ki je kot dober pomočnik na glasu. Posamič ne hodijo, dolgočasno bi postalo romarju samemu, četudi mu je Bog vedni tovariš, ampak zbere se jih po več iz vasi, pa gredo za križem ali cerkvenim banderom, včasih tudi z godbo na pot. Ti „poutnici“ zbujaajo posebno v mestih dosti pozornosti in marsikdo pravi, da so ti ljudje najmirnejši in najzanesljivejši element v državi. Seve, ko bi imela država same takšne elemente, bi bila zelo žalostna in revna, in ko bi na Moravi „husitstvo“ ne razganjalo te srednjeveške teme, bi dežela ne bila več v dobrih dveh tretjinah češka. Pa tudi romanje se da še opravičiti, saj ima svoj izvir v nagonu do kočujočega življenja, ki spi v človeku že od prastarih časov. Mnogokrat se smejejo Dunajčani tolpi Slovakov, ki v svojih belih haljinah in ozkih klobučkih potujejo preko Dunaja v Marijino Celje. Pravzaprav bi se meščani ne smeli smejati pobožnim romarjem, ker sami se dostikrat naveličajo svojega rojstnega mesta in vsakdanje dolgočasnosti pod domačo streho, pa jih domišljija žene tja za gore za novimi, lepšimi vtiski in v sveto svobodo popotovanja.

Mojo dobro jutranjo voljo so na poti v goro motili premnogi lajnarji, ki so s svojimi cvilečimi tružicami piskali vedno isto Marijino

pesem. Ko sem prišel više, je lajna utihnila, ker težko jo je vleči v hrib; nadomestile so jo grozne harmonike, ki so s hreščječimi glasovi kazile sveti mir majnikovega jutra; tudi mimo dveh starcev sem šel, ki sta neusmiljeno drla nekaj, kar je bilo podobno goslim. Ti godci so sicer usmiljenja vredni siromaki, pa tako bogata dežela, kakor je Češka z Moravsko, bi lahko nekoliko omejila to beraško godbo, ki škoduje našemu ugledu pri tujcih. Ko sem se potikal pred leti ob meji saškega in češkega kraljestva, javljala mi je lajna že od daleč, kje je konec saške zemlje in kje se začenja češka. Tuji turisti so se posmehovali ubogim lajnarjem, ki stoje tam na razpotjih na češki strani, češ, tam se pričinja znano avstrijsko beraštvo. Hostinski godci me niso nič zanimali, ali romarjev sem bil vesel. Ker sta bila dva praznika, se jih je sešlo dosti na gori, dasi je prava sezona zanje šele med šmarnimi mašami. Mikali pa so me samo oni „poutničkové“ obojega spola, ki so prišli iz moravske Slovaške in so v gručah stali okoli cerkve. Sami delavni, trdi in koščeni obrazi, ki se z lepoto niso mogli ponašati. Ali te noše — raztopil bi se človek same radosti, ko jih gleda, in nagledati se jih ne more. Izpraševal sem pri posameznih gručah, odkod so. Bili so od Napajedel, Breclave, Hodonina, Kijova in Ogrskega Ostroga. Čital sem nekje, da je v tej narodni noši vsaka baba lepa, in skoraj je to res. Nekaj resnice je tudi v drugi trditvi, da je v vsakem slovanskem narodu dosti tuje neslovanske krvi, tatarske, bizantinske in germanske, samo Slovaki so čisti, brez tuje primesi. Gledal sem v ta pisani narod in na duši mi je bilo, kakor bi imel pred sabo lepo Uprkovo sliko.

Nekaj posebnosti Hostina naj postavim sem. Pod cerkvijo izvira izpod kapelice močan studenec, katerega bistra voda se odteka po umetnih kamenitih strugah in žlebih. Čudodelno moč ima studenec — pravijo. V onih žlebih si romarji in romarice umivajo obraz in noge, iz studenca pijejo. V bližini imajo prodajalci razpoložene cele skladanice steklenic, v katerih romarji nosijo čudotvorno vodo domov. Zaradi velike gneče se je nisem mogel napiti. Na prostor kraj cerkve drže široke kamenite stopnice, katere krasita kipa sv. Cirila in Metoda, postavljena v spomin prihoda svetih bratov v deželo. Na stopnicah je sprejela duhovščina in mnogo naroda cesarja, ki je dne 1. septembra 1897. l. prišel na Hostin. Ta sprejem predstavlja v živih barvah velika slika v obednici hostinskega hotela. Takrat je cesar položil tudi temeljni kamen razglednemu stolpu, ki stoji nekoliko više od cerkve sredi smrečja. V stolpu hranijo kozarec, ki je cesar iz njega pil čudotvorno vodo, dalje v posebnem okviru list

papirja, kamor se je bil podpisal „František Josef“, pero in tintnik, ki ju je rabil pri podpisu.

Cerkev je bila parkrat prezidana; sedaj stoji v podobi veličastne rotunde z lepo kupolo. Gotovo je tudi bogata. Veliki oltar ima sliko Matere božje, ki meče ogujene strele na tatarsko vojsko in šatore, naslikane v njenem podnožju. V cerkvi je bilo mnogo ljudi. Stal sem v njej ob steni in poslušal enostavno petje ljudstva: „Marija vitězná, dobrotivá, oroduj za nas! Marija! Marija!“ Mnogo sreče in utehe sem slutil v srčni pobožnosti in vernosti teh priprostih ljudi. Gledal sem v kupolo, okoli katere se vije v velikih črkah napis: „Zdráva vitězná ochrano Moravy, zůstaň matkou lidu svému!“ In vedno se je razlegalo po cerkvi: Marija! Marija! Do solz me je ganilo, ko sem videl toliko revnih ljudi, katerim je v izobilju živeči svet tako malo dal — glej ono čudodelno vođo! — pa jih vabi v cerkve, da tam s takšno gorečnostjo prosijo božje pomoči. Nastouil sem se ob steno, a one gorke solze, ki jih je sugerirala melanholična pesem brez konca in izvila ljudska beda in se jih človeku ni treba sramovati, so mi kapale po licih. —

Popoldne sem bil zopet v dolini in vozil sem se naprej proti Frenštatu pod Radhoštom. Slišal sem, da je pot na Radhošt zloznejša od severne strani, od Frenštata, nego z južne strani, od Rožnova, zato sem hotel prenočiti v Frenštatu v gostilni pri Ježišku, ker so mi jo turisti večkrat hvalili. S postaje Branke sem že videl Radhošt z belo kapelico na vrhu. Ves je bil oblit s solničnim svitom, a nad njim so se kopicili vodeni oblaki. Rad bi bil ostal v Valaškem Medrečju, ker zelo me je mikalo to čedno mesto z mnogimi rdečimi strehami, ležče v precej široki dolini na stočju vsetinske in rožnovske Bečve. Od tega stočja ima mesto svoje ime Mezířiči, po slovenski Medrečje ali Medvođe. Pa mene je gnalo naprej k Ježišku. Vlak je hitel dalje okrog Radhošta v ozko, temno dolino, koder se razteza po obeh straneh notri do železniške proge mračno smrečje. Le tuintam se vidi njivica, vse drugo je gozd in pašnik. Tu je že pravi hribovski svet. Počasi se pomiče vlak navkreber. Kako dobro de ta gozdni vzduh in gorska priroda! Moj sopotnik, inteligen ten Čeín, kaže svoji gospe in svojim otrokom z roko proti severni strani; nekaj važnega razlaga rodbini — ime Palacký slišim. Vlak se ustavi, izprevodnik kliče: Hotzendorf — Hodslavice. Gledal sem, da bi videl to imenitno vas, ki je Čehom rodila Palackega, pa razen skromnega postajališča sredi širokih lesov nisem ničesar videl. Vas stoji v kraju za smrečjem pol ure od postaje. Takšna temna, neljudna krajina!

V tej samoti se človek vglobi v pretekle stvari, kako se je rod za rodom boril za svoj obstanek, v to, kar je trpel njegov narod od davnih časov pa do danes, in kako se v zgodovinskem razvoju človeštva išče resnica, katere so drugi iskali v cerkvi, človeškem duhu in naposled v prirodi. Čudno bi bilo, ko bi se v tem samotnem, tihem kraju, na znožju slavjenega Radhošta ne bil rodil še noben globok mislec.

Onostran Hodslavic je zagrmelo in ulil se je gorak dež. Ko sem se zvečer pripeljal v Frenštat, sta bili dve nebeški mavrici razprostrti druga poleg druge čez ves Radhošt, kakor bi bila priroda napela ogromno, v ognju žarečo vzpenjačo iz Bečvanske doline na Kravarsko. Žarko je zahajalo solnce, poleg pa je padal težak dež, dasi je vremenski zavod na Dunaju javljal za binkoštno praznike stalno in jasno vreme. Mesto nima razen pivovara, tkalnice, lepe občanske šole in mestne hiše ničesar posebnega. Pan Ježišek me je kaj natančno ogledal, ko sem stopil v njegovo hišo. Menda me ni uvrstil med najboljše ljudi, ker najboljše sobe mi ni dal. Razodel mi je, da bo v obednici koncert. Tega sem se obveselil, ker svetohostinske šajne so tako razburkale glasovir v mojih ušesih, da bi ga bil rad zopet uredil s kako pošteno godbo. V obednici je sedelo kakšnih petnajst gostov. Pri dveh mizah so igrali karte, pri drugih so se pogovarjali in čitali časnike. Tudi jaz sem vzel časnik v roke, da bi zvedel, kaj je novega na Balkanu. Želel sem si člankov, ki bi z besedo globoke žalosti pisali o trpljenju balkanskih Slovanov, ki bi s plamtečo besedo zbudili naše sočutje, tako da bi glas o stiskah Hrvatov in požrtvovalnih bojih na macedonskih planjavah tisočero odmeval v naših srcih in bi nas bodril v naših naporih za narodni obstanek. Pa ničesar podobnega nisem čital. Časnik obravnava večinoma naše domače malenkostne boje, veseleč se svoje imenitnosti, a za balkanske stvari ima le kratke novice, suhoparno preložene iz nemških časnikov. Nevoljen sem odložil berilo. Poslušal sem, o čem govore gosti: pri eni mizi so imeli pomenek o živinski krmi, od druge sem slišal besedo referat. Nihče ni govoril o velikih stvareh, ki so se godile na jugu. Beda nam — sem dejal sam v sebi — brat nima gorke besede za sobrate trpine in mučenike! In vendar bijejo ti boj, ki bi nas moral zanimati drugače, nego nas je zanimal zadnji upor Burov proti Angležem. Pa o oni vojski smo mislili in govorili vsak dan, vsak večer smo ploskali burski himni, nervozno smo pričakovali novic iz Afrike, solzili smo se za tuje pleme, ki se je s psalnimi v ustih in z evangelijem v roki borilo za

svojo neodvisnost, vsi smo se topili v sočutju, čeprav nam je sicer Afrika — Hekuba. Naposled se je usoda osvetila pobožnim Burom in nam in dočakali smo velikega razočaranja. A sedaj se ves nebosklon žari od balkanskih ognjev, igra se za našo bližnjo bodočnost, mi pa tega ne vidimo in nikdar ne ploskamo jugoslovanskim himnam, ker nam nemške novine niso hotele sugerirati zanimanja in sočutja za krvavi boj kristjanskih sužnjev, slovanske so pa še kilave in nesamostalne in sugerirati ne umejo. —

Ker se godci le niso hoteli pojaviti, sem vprašal Ježiška, kaj bo s koncertom. Pokazal mi je s pogledom, ki je obetal velikih stvari, na majhno, neznatno postavo, ki je čepela, kakor bi dremala, poleg harfe za menoj. To bo ves koncert? sem si mislil. Tako zaspanega človeka še nisem videl. Leno je čepel na stolu in leno mu je visela roka črez naslanjalo, kakor bi bila mrtva; z drugo je nosil kosce zemlje v usta, a jedel je počasi, kakor bi se bil že naveličal. Njegovih oči nisem videl, ker vedno so jih zastirale trepalnice. Ko bi sodil njegovo dušo po vnanjosti, bila bi sodba prav neugodna, ker ves pohabljen se mi je zdel in velika grba na hrbtu ga je kazila. Ura je bila že devet, ko je prijel v strune in začel brenkati. Precej pri prvih udarcih se je pokazal mojstra. Blaženi zvoki so se mu ulili izpod dolgih, belih in finih prstov in razen kvartopircev so se vsi gosti vzravnali, dvignili glave in poslušali. Poznalo se je na nekaterih prehodih, da je harfenist samouk; ali njegova umetnost je šla k srcu. Miže je igral in tiho je pritrkoval z ного. Ko je jenjal, je tako zaspano pogledal okrog, s tako trudnimi očmi, da je bilo človeka strah. Skrit za njim je sedel na nizkem stolcu bled in kuštrav deček, ki je hodil s krožnikom pobirat darov po sobi. Vstopilo je nekaj dam. Oni gospodje, ki so poprej govorili o referatih, so jim skočili k durim naproti. Dame so bile v domači obleki, na videz so prišle samo svoje može spravljat domov, pa po kratkem obotavljanju so prisedle k referatarskemu omizju, kjer se je precej pričela babilonska mešanica nemških in čeških fraz. Harfenist je z vedno enako virtuoznostjo ubiral strune in brenkal. Tudi zapel je k harfi, pa samo dve pesmi. Prve si nisem zapomnil, druga je stara in med drugim pravi:

Dežž nám svobodu, slovanskému národu,
Němcům ale nebudeme nikdy v porobu.

Po petju se je kazal še bolj trudnega; privoščil si je kratek odmor in vrček piva. Neprestano sem ga gledal. Diven narodni umetnik! Takšen neznamen človeček, pa ume tako globoko poseči v

svojo dušo! In trga nam to svojo dobro dušo na kosce in podaja nam jo, da se ž njo pobavimo in poživimo. Podaja nam jo požrtvovalno in krvaveč in mi hvaležno in s sočutjem sprejemamo njegovo darilo. Pri petju so tudi kvartopirci dvignili glave in neka koketna dama je pevca po končani pesmi nagradila z nemškim priznalnim vzklikom. V navdušenosti pa nihče ni prekosil pana Ježiška, ki je včasih kakor prikovan postal pred harfenistom ter poslušal. Obraz mu je postal nekako dolg in prišpiljen, tako se je zamaknil in zagledal v pevca. Vsa njegova duša mu je zlezla na lice, ki je gorelo notranje vročine in naslade, tako ga je navdal za hip neki nepopisen umetniški čut. Videl sem ga, kako se je priplazil k harfenistu, položil svoj dar na krožnik ter nekaj poprosil, na kar se je še enkrat ulila pesem: Dejž nam svobodu . . . Dobro, Ježišek! Ti veš poskrbeti za telesno in dušno krepilo in boljšega krčmarja si ob znožju starodavnega Radehosta misliti ne morem. Ti s polno mero zaslužiš hvalo, ki te ž njo obsipajo oni, ki se gredoč na Radehošt ustavijo pod tvojo streho. Nebeško zadovoljen sem bil s tem večerom in rekel sem si, da tako čistega veselja že dolgo nisem užil. Pozno sem šel spat; pa na počitek še ni bilo misliti, ker trepetala je v meni razburjenost od užite radosti. Odprl sem okno. Višnjevkasti oblaki so v dolgih cunjah ležali na nebosklonu; med njimi je poredkoma gledala zvezda na zemljo. Mehha in topla majnikova noč ni obetala stalnega vremena.

(Konec prih.)

Amor.

Pomlad cvetno
odpodi nam čas;
rožam liste
zviije mraz;
deklicam na licih
gine kras,
in mladost beži
od nas —
samo Amor nima
sivih — las.

Fran Valenčič.

Na pragu.

Spisal Ivan Cankar.

IV.

okrižala se je, zato ker se je pričelo novo življenje.

Zjutraj je pospravila in pomila; trudna je bila, meglilo se ji je pred očmi. Sedla bi, naslonila glavo ob zid in bi nič ne mislila. Lica so bila bleda in upadla, oči so bile temno obrobijene. Hodila je mukoma in težka glava ji je klonila.

Stric je sedel za mizo ob oknu in je pušil iz kratke pipe. Ni se ozrl nanjo in z ženo je govoril prijazno, kakor da ni bilo noči. Mici je prišla iz cerkve, debel molitvenik v roki, svetinjico na prsih.

„Kako ti je vseč pri nas, Metka?“

Nasmehnila se je sladko in je šla v svojo izbo.

Metki ni bil prijeten tisti sladki nasmeh in tudi ni marala tistih mežikajočih oči, ki so gledale preživo iz mirnega, starikavega obraza.

„To ni človek — nekje drugje je človek . . .“

In zaželela si je, da bi pogledala nekoč v izbo, v tisto belo svetišče, kamor še ni stopila nepoklicana noga. Nekaj čudnega, skoro hudobnega se je vzbudilo v njenem srcu.

„Pojdem kdaj, tiho se priplazim — pa bom videla, kje je tisti človek, ki se je bil tako oprezno skril za svetinjico in za debeli črni molitvenik . . .“

Sedeja je na skrinji in polagoma ji je klonila glava, naslonila se je ob zid, roke so ji ležale trudne na kolenih.

„Kaj si bolna?“ je vprašala teta malomarno in se je ozrla nanjo.

Metka se je prestrašila in je zardela v senca.

„Morda je spoznala, videla mi je morda v očeh . . .“

Vzravnila se je hitro in je vstala.

„Nisem bolna!“

Teta se je nasmehnila s tistim tihim, neprijaznim nasmehom.

„Kakšna pa si v obraz, okoli oči? Kaj nisi spala po noči?“

Gledala ji je naravnost v oči z mrzlim in hudobnim pogledom.

„Resnično je spoznala vse, vse je videla!“

Zato ker niso bile samo sanje. Vsaka beseda, izgovorjena v tisti strašni, nemirni noči, je bila resnična. In resnična je bila tudi tista velika bolečina, ki ji je ležala na vsem telesu kakor težek oklop.

„Če je tako, pa pojdi v cerkev in moli!“

Ozrl se je zdaj tudi stric in tudi njegove oči so se smehljale prešerno. Metki se je celo zdelo, da se mu nalahko ziblje debeli podbradek.

„Vsi vedo! Tudi Mici je vedela, ko je prišla in je pomežikala z očmi!“

Sram jo je bilo; šla je preko sobe s povešeno glavo, preoblekla se je urno in se je napravila v cerkev.

Na ulici je sijalo veselo jutranje solnce in Metki se je zableščalo; tako močna in žarka je bila svetloba, da je stopila Metka v vežo nazaj ter se oprla z roko ob zid. Noge so se ji šibile in vrtelo se ji je pred očmi.

Glej, to je mesto, to je božji tempelj!

Neprestano so hodili ljudje mimo, na to stran in na ono, kakor da bi bila šele pravkar maša minila. Hodili so hitro, tako da Metka ni mogla razločevati obrazov. Nekateri so bili gosposko oblečeni; ženske so imele klobuke na glavi in so si privzdigovale krila do gležnjev; šumele so mimo kakor v sami židi; pa so prišli mimo tudi kmetje in so bili ob tlak s podkovanimi črevlji, prišle so kmetice in so se razgovarjale kriče. Tako je šumelo neprestano kakor večna procesija; poleglo se je za hip in je spet zabučalo z dvojno silo. Hodili so mimo, na to stran in na ono in nihče se ni ozrl nanjo. Ni se ozrl nanjo, zato ker je bila tujka med tistimi veselimi in glasnimi ljudmi, ki so hodili mimo. Prišla je bila iz daljnih, žalostnih krajev, še vse blatni so bili njeni črevlji, vsa umazana in zakrpana je bila njena obleka. In tudi na njenem obrazu se je poznalo, da je prišla iz žalostnih krajev, ves bled je bil in resen.

„Ali če bi kar stopila, kar naravnost mednje?“

Stopila je z napol mežečimi očmi, roke ob životu, plašna in neokretna. Pljusknili so valovi od leve, od desne, sprejeli so jo blagohotno na velika svoja ramena, otroško in nerodno, kakor je pač bila.

„Kje je cerkev? Da bi me neslo do cerkve, da bi me dolgo nosilo!“

Zakaj prijeten je bil ta nerazločni šum, kakor gorka kopel. Zadela se je včasi s komolcem, ozrl se je kdo nanjo in se je nasmehnil. Pa naj se je nasmehnil v božjem imenu! Metka ni čutila ničesar, kakor skozi svetlo meglo je videla obraze, ki so prihajali mimo . . . Tako prijetno se je voziti na lahkem vozu po neznani pokrajini! Kakor po mehkem žametu stopajo belci, nalahko se ziblje

voz in sanje prihajajo od jasnega neba, plavajo doli, z velikimi belimi perotmi zamahujejo, topel dih diha v lica. In telo je tako prijetno trudno, tako lepo je leglo na mehko blazino, napol so za-mežale trudne oči . . .

„Hej, hej! Vzdrami se!“

Zasmehljaj se je fant in ji je pogledal prešerno v obraz . . .

Glej, kako čudna pokrajina je to! Hiša ob hiši, vse visoke, okna so velika in svetla. In vozovi, vozovi drdrajo drug za drugim, neprestano, kakor gosposka poroka. Vsa ulica je polna ljudi in nobenega znanca ni med njimi, nobenega soseda. To je pač čisto tuj kraj!

V cerkev bi šla, napotila se je v cerkev; same cerkve vse naokoli! Tu so visoka okna, celo stolp, majhen prijazen stolp je na oglu — kam bi se okrenil človek?

Pa je zazvonilo, čuj, Metka, zazvonilo je! Zamolklo in nerazločno, kakor tam od daleč, preko hribov in preko gozda, od Svetega Lenarta. Razveselila se je Metka v svojem srcu in se je napotila, naravnost po tisti cesti, koder so jo vodili prijazni zvonovi.

Tam pa se je vzdignil veličasten tempelj; visoko je kraljevala Mati božja vsa v zlatu, in zlati žarki so lili po svetu od njenega obraza, od njenih rok, od njenega zlatega plašča. Pozdravljena od ponižnega srca, tebi prisrčno vdanega!

Še niže je klonila Metki glava, trepetaje je stopala po visokih kamenitih stopnicah. Ali zgodilo se je, da je bil hudobni duh prešerne volje in da ji je prav v tistem trenutku potrkal na ramo.

„Ozri se, Metka!“

Ozrla se je — tam doli je bilo mesto, tam je sijalo solnce . . . O človek, da bi bil žarek tistega solnca, zvok tiste pesmi! . . . Kaj ne bi preko praga, ne doli po stopnicah?

Omahnila je, zavalovalo je pred njo, zazibalo se je.

„Hej, hej, čigava si?“

Izpregledale so oči, nekdo jo je bil prijel za roko in nasmehil se je pred njo naguban blagohoten obraz starke.

„Bog vam povrni!“ se je zahvalila Metka in je stopila v cerkev.

V tistem trenutku se je osvestilo srce, zavedelo se je greha in dolžnosti. Zato je povesila glavo in se je bližala oltarju s ponižno dušo, težko obloženo.

Cerkev je bila mračna in tiha. Okna so bila temno poslikana in umazana, tudi strop je bil teman, komaj se je razločeval rdeči plašč Kristusov, ki je sedel na prestolu in sodil. Stranski oltarji so

bili v mraku, le tuintam je gorela samotna sveča. Cerkovnik je hodil pred velikim oltarjem in je ugašal luči, kakor nemirna, z grehi obremenjena duša je trepetala večna luč in osamljen žarek je blodil po zlatem tabernaklju.

Metka je šla med klopmi, kjer so dremale ženske nad molitveniki, in je zavila na levo, k oltarju Žalostne Matere božje.

Ves teman je bil oltar, komaj se je razločil beli prt. Nad oltarjem je bila slika in oči, ki niso razločile belega prta, so razločevale obraz in temni plašč in vseh sedmero mečev, ki so bili prodrli ubogo Materino srce. Metka je pokleknila na kamen in je sklenila roke.

Poleg nje je klečala starka in se je priklanjala globoko ter si trkala na prsi.

„Odpusti! Odpusti!“

Obraz starke je bil oduren, rumen in naguban, oči so bile udrte.

„Glej, noče se ozreti, naravnost gleda!“ je pomislila Metka in vesela je bila. Klečala je, glavo sklonjeno, roke na prsih in je čakala. Tudi Mati božja sama je čakala, da bi se poslovila nadležna starka. Miren je bil njen bleđi, resni obraz, ali včasih so se nalahko stresle trepalnice, so se zgenile lepe ustnice.

Vstala je starka in je šla brez milosti.

Tedaj se je priklonila Metka skoro do kamena in je vzdignila sklenjene roke.

„Tako velik je moj greh, odpusti! Od srca te prosim!“

Kakšna pa je bila ta molitev? Moli, Metka, po pravilih!

Obšel jo je nemir, glava se je malo vzdignila, roke so padale.

„Češčena si, Marija, milosti polna . . .“

~~Ustnice so se premikale, Mati božja ni slišala ničesar.~~

Nekdo ji je dihnil v tilnik, potrkal jo je na ramo.

„Kakšen pa je tvoj greh, Metka?“

Zdrznila se je Metka sama.

„Kakšen je moj greh?“

Vprašala je očitajoče in se je ozrla na oltar. Ozrla se je in se je nasmehnila od sreče, zakaj smehljaj se je tudi obraz Matere božje. Bil je podoben tistemu obrazu, kakor ga je videla na mrtvaškem odru. Ves bleđ je bil in neskončna bolečina je bila na njem, in vendar se je smehljaj.

„Odpusti!“ je prosila Metka; oči so bile solzne, ali smehljale so se ustnice. Zato so se smehljale, ker je bilo srce mirno in je vedelo, da je že zadobilo oprostjenje.

Visoko se je že vzdignila glava, roke so se razklenile in so se iztegnile naproti v vesel in ponižen pozdrav.

„Pridi k meni, Metka, ker je tako žalostno tvoje srce!“

Polagoma in trudoma se je vzdignila Metka, čudno okorne so bile noge in opotekala se je, skoro bi bila padla, ko je stopila za kamenito stopnico više proti oltarju. Roke so omahovale, ko so se iztegale naproti, in tudi glava je bila težka, kakor da bi nosila veliko svinčeno krono.

Mati božja pa se je usmilila, ni hotela, da bi omahovala Metka po nevarnem gladkem kamenu, na katerem po nerodnosti cerkvenikovi ni bilo preproge. Nasmehnila se je milostno in je stopila z oltarja. Zagibalo se je sedmero mečev, zasadili so se globlje v ubogo Materino srce in iz srca je pritekla kri. Kapala je v velikih kapljah na temnomodri plašč, celo na beli prt je kanila kaplja in drobna rdeča kapljica tudi Metki na roko. Nasmehnil se je blede obraz in se je sklonil nizko k njej, skoro jo je vso ogrnil temni plašč in začutila je na licu mrzlo jeklo mečeve ročnice.

„Nisem vredna, o sveta Mati . . .“

Glas je ugasnil, ugasnile so tudi oči in telo je omahnilo . . .

Trda roka jo je prijela za ramo.

„Vstani!“

Bil je tuj obraz, dolgočasen in neprijazen. Metka je vstala in je strmela v dolgočasni in neprijazni obraz, ki se je bil prikazal na tem svetem kraju, ko ga ni klicala in ko ga še poznala ni.

„Bolno je dekle!“

Glej, še nekdo drugi je stal zadaj, prav tako dolgočasen in nepoklican.

„Kaj delate na tem svetem kraju?“ je vprašala Metka, toda njen glas je bil tako tih in nerazločen, da ga je čula komaj sama.

Ozrla se je proti oltarju in oltar je bil teman; miren in resen je bil Materin obraz, nič se niso smehljale ustnice, oči so gledale tiho in tuje, Bog vedi kam . . .

„Sanje!“ je pomislila Metka.

„Sanje!“ je izpregovorila naglas in je vztrepetala v velikem strahu.

„Kaj pa se ti je sanjalo, dekle? Pojdi domov! Kje stanuješ?“

Ozirala se je z začudenim in nemirnim pogledom in ni poznala nikogar. Ni jim odgovorila; napotila se je s trudnimi koraki proti durim. Nekdo je stopal za njo in neprijetno ji je bilo.

„Zasleduje me; Bog vedi kdo je in kakšen je njegov namen!“

Na pragu je postala; mesto se je bleščalo pod njo v žareči svetlobi; stopisani stoglasni šum ji je bušil v obraz, tako da se je umeknila za korak.

„Ti si bolno, dekle! Daj, da te spremim! Povej, kje stanuješ?“

Skoro osorno mu je iztrgala roko, ni ga pogledala, ali vedela je, da je njegov obraz bradat in neprijazen.

Gledala je v tla in je stopala počasi in varno po strmih stopnicah. Slišala je korake, ki so stopali tik za njo prav tako varno in oprezno.

Par ljudi se je ozrlo vanjo, ko se je pokrižala pod stopnicami, predno je nastopila pot proti domu. Ruta ji je bila zdrknila z glave na ramo, lasje so se bili nekoliko razpletli, obraz je bil bled, bolan in oči so gledale kakor v sanjah; široko so bile odprte in so sijale v lepi luči.

Šla je Metka križem po ulicah, velik zaklad je nosila v srcu. Rada bi bila doma, v temi, da bi zamežala in sanjala, zakaj na ulici ni bila sama; neprestano je hodil nekdo za njo, kamor se je okrenila, in zdelo se ji je, kakor da jo drži za roko. Dasi so bile noge nerodne in trudne, je pospešila korake; toda pospešil jih je tudi on.

Nenadoma je postala ob široki veži, vse se ji je čudno zazibalo in zasvetilo pred očmi.

Tam med ljudmi, visok in lep, je stopal on, ki ga je poznala od nekdej in ki ga je ljubila v svojem srcu. Tudi on jo je bil ugledal, okrenil se je in je šel preko ulice naravnost proti njej. Svetel in prijazen je bil njegov obraz, oči so sijale milostno. Ko je stal pred njo, se je nasmehnil in jo je pogladil po laseh.

Oprla se je ob zid, da bi ne padla, toda noge so bile kakor od testa.

„Saj sem vedel, da je bolna!“

Čutila je, da jo je prijel nekdo okoli vratu in pod koleni ter jo vzdignil v naročje.

V tistem trenutku je stopila Mici skozi duri, odprla je usta od strahu in začudenja in se niti pokrižati ni mogla.

(Dalje prih.)

Položaj žene v različnih oblikah družine.

Spisal R. Perušek.

Kulturna zgodovina ima nalogo, opisavati prirodni razvitek društvenega ali socialnega življenja, kakor se nam javlja v gmočnem ali materialnem, posebno pa še v duševnem ali moralnem oziru. V starejših časih se je negovala samo državna zgodovina, ki je naglašala v preveliki meri vplivnost poedinih oseb na usodo narodov in celo na intimne razmere v življenju naroda. Temu se ni čuditi. V starih časih so tako poedine imenitne osebe, vladarji in vojskovodje, same popisavale svoja dela ter so najsilneje vplivale na zgodopisce, ki so v njih zmislju, po njih naročilu in pod njih nadzorstvom opisavali dogodke tako, da se je posebno kazala osebnost teh imenitnikov, dočim je množica naroda igrala vlogo nesamostojne mase brez lastne volje in lastnega značaja in je namesto nje mislila in delala le vlada. Narodi, ki so na zelo nizki stopnji kulture, so sicer res igrača v rokah duševno daleč nadkriljujočega jih mogotca; ali to velja samo za dobo najnižjega kulturnega stanja. Kadar pa se začenjajo narodi sami kretati in kadar začenjajo narodi sami upravljati s svojo usodo, tedaj se kaže jasno, da so tudi oni mogotci in vladarji, ki igrajo vodilno vlogo, le otroci svoje dobe in da so njih dela bila mogoča samo kot posledica prirodne evolucije. Kdor hoče torej poznati prave vzroke zgodovinskih dogodkov, ta ne sme uvaževati samo onih pisanih ali umetniških spomenikov, ki so spojeni z izvestnimi osebnimi interesi, nego se mora vglobiti v celokupno socialno življenje, način stanovanja, hranjenja, v običaje in navade, pravne nazore, vero in praznoverje itd. Le tako najdemo ključ, ki nam otvori hram pravega spoznanja, v katerem izvemo, kaj je bilo vzrok zgodovinskih dogodkov. To nalogo vrši kulturna zgodovina, ki se nanaša ali na zgodovino vsega človeškega razvitka od najstarejših dob, ali pa na kulturne razmere poedinih narodov, stanov daljše ali krajše določene dobe. Nas bodo zanimali samo rezultati one kulturne zgodovine, ki proučava razvoj prvotne kulture, kakor je ohranjena v pismenih in umetnih spomenikih starodavnosti in kakor jo vidimo še dandanes pri narodih najnižje kulture, pri necivilizovanih divjakih in poludivjakih.

Človek v prvotnem stanu se je zelo razlikoval od sedanjega človeka. Kar je človek danes, to je postal večinoma le po ogromnem

svojem delu. Ako primerjamo človeka z živaljo, se skoro prepričamo, da so njegove telesne moči mnogo slabše in skromnejše; zato pa so sposobnosti človeka mnogo prožnejše, to se pravi, človek je bil mnogo sposobnejši, boriti se proti sovražnim vplivom prirode. Nobena žival, ki je vzrasla pod vročim nebom, ni mogla preživeti ledene dobe, nego je poginila; enako se pa tudi nobena žival severnih krajev ni mogla prilagoditi toplejšemu podnebjju, nego ena in druga je podlegla promeni in izumrla; človek pa se je prilagodil vsakemu podnebjju in pripadniki njegove vrste žive v najbolj vročih, pa tudi v najmrzlejših pokrajinah zemlje; fosilnega človeka pa, t. j. človeka iz kake prejšnje dobe zemeljskega življenja, niso še nikjer zasledili. Ta prožnost človeških sposobnosti ga je delala sposobnega, da se je vzpenjal vedno više; ker se je vežbal z vedno težavnejšimi nalogami, ojačal se mu je um in z umstvenim naporom je premagal vse sovraštvo prirodnih sil, s katerimi v boju je propadlo toliko živali.

Povod človeškemu delu je bila skrb za življenje. Mi si ne smemo misliti, da je človek popreje pomišljal, kak namen da ima njegovo delo. Predno so bile njegove duševne sile tako jake, da bi bil mogel proračunati uspeh in posledice svojega delovanja, je instinktivno delal, ker ga je v to silila skrb za življenje. Priroda sama je priredila skrb za življenske potrebe kot ono gibalno, ki dela vez med materjo in detetom; skrb za življenske potrebe je naučila človeka pridelavati in pripravljati hrano, izdelavati orodje in orožje, braniti se proti nepogodnostim prirodnim z obleko in stanovanjem. Ista skrb za življenje je človeka privedla do socialne ali društvene organizacije, ista ga je naučila uporabljati občilo jezika. Skrb za življenje ga je dovedla do ustanovitve in do pojma posesti, miru, pravice. Ista skrb za življenje pa ga je tudi učila premišljati o vzrokih prirodnih prikazni ter si ustvarjati pojme o prekonaravnih bitjih ter ustanavljati verske obrede. Kdorkoli je vršil tako delo, je bistril svoj um, in ta um je podedoval njegov potomec ter ga z novim naporom jačil in ostril.

Tako se je razvila g motna kultura, ki se začenja s skrbjo za vsakdanji kruh; tako se je pa razvila tudi socialna organizacija, ki je utrdila in oplemenila odnošaje ljudi med seboj. Tako je slednjič se razvila čisto duševna kultura, ki se izraža v jeziku, veri in mitologiji.

Mi se hočemo pečati z razvitkom društvenih oblik. Vse društvene oblike, od najnižje do najvišje, od društva matere in otrok

ki je skrbela za rastlinsko hrano, in to nam pričajo še dandanes divji in poldivji narodi. Seveda dandanes noben narod ni tako surov, da bi bila njegova edina skrb samo iskanje hrane. Nego žena je povsod našla sredstev, da te hrane ne išče tam, kjer bi jo morebiti slučajno našla, nego da jo na izvestnem mestu vedno dobiva, t. j. njen posel je bilo poljedelstvo, čeprav še tako primitivno. Tako živi n. pr. v južnoiztočni Sahari pleme „Tubu-Rešade“, t. j. „v pečinah stanujoči Tubovi“. Njih slaščice so posušeno meso kake kamele ali koze in pa datelji, ki rastejo v dolini „Bardai“. Kar sicer še uživajo, to pripravljajo vedno le žene; one namreč nabirajo sad domače palme, katere skorjasto lupino zauživajo, in pa z neznanim trudom zrna neke divje trave (*panicum turgidum*), ki je podobna našemu prosu. Druga naloga žene je bila, da ni samo pobirala zrelega zrnja, katero ji je ponujala priroda sama od sebe, nego da ga je nekaj prihranjevala za poznejše čase, pozneje pa celo nekaj semena sejala za žetev v prihodnjem letu. Žena je torej pobirala zrnje za vsakdanjo hrano, ga hranila za poznejše čase ter skrbela, da je zrnje zopet drugo leto obrodilo sad.

Ker so žene nabirale zrnje rastlin, je najverjetnejše, da so one opazile, da zraste iz zrna, ki pade na zemljo, zopet klas, ki nosi mnogoter sad. Tako so iznašle žene poljedelstvo, ki je ostalo njih področje. Vprašalo bi se lahko: zakaj pa one žene tubovske še dandanes niso prišle do tega, da bi sejale seme one rastline, katere zrnje jim služi v hrano? Tu lahko odgovorimo, da je narava sama skrbela, da ostane v onem kamenitem zemljišču zadosti nepobranega klasovja, ki potem posuje zrelo zrnje ter se samo ob sebi plodi; sicer pa bi bilo tudi težko najti pravega mesta za sejanje semena na onih kamenitih tleh, in zato je bila skrb za življenje vzrok, da se niso tubovske žene lotile poljedelstva, ki je odvisno ne samo od rastlin, nego tudi od primerne zemljišča. Ta skrb za rastlinsko hrano je vzbudila v ženah varčnost, enakomerno delavnost in skrbnost, ki gleda v bodočnost. Nasproti pa je bila človeku živalska hrana od nekdanj potrebna v svrhu, da se ž njo včasih okrepi in posladi. V tem oziru razen maček, t. j. divjih živali iz mačkovega plemena, ni nobene zveri, ki ne bi včasih zauživala tudi rastlinske hrane, in nobenega glodalca, ki ne bi včasih zaželel mesa in krvi. Primerno svoji naravi je mož, kateremu je od prirode poklonjena večja žilavost in iznajdljivost, zato pa večja lahkomišelnost in manjša vztrajnost pri delu, obračal svojo pozornost na slastne mesene oblikke, katerih si je pridobival z večjimi naporji, ki so posledica večje moči in večjega

poguma njegovega, nego jih ima žena. Pri tem pa spočetka ni skrbel za to, da bi si od obilice kaj prihranil, nego lehkomišlno je trošil pridobljeni plen, dokler ni tudi njega pomanjkanje prisililo, krotiti in udomačevati si živali, od katerih so dobivali mleko in meso. Nabiranje semena in sejanje semena je bil torej posel žene; mož pa, ki si je izbral po svojih sposobnostih boj z živalmi, se ni mogel pečati s takimi malenkostmi. Tako je bil torej posel porazdeljen med moža in ženo in vse iznajdbe, katere je izvršila žena v svojem področju, so pomnoževale njeno delo. Zato je bil posel žene tudi mletev, potem ko so izumili način, mekšati žitno zrnje med dvema kamenoma. Seveda, ko so postale družine vsled napredujoče kulture imovitejše, je prešlo to delo od žene na sužnje, na živali (osle) in vodne sile; v siromašnih družinah pa so to delo opravljale še vedno žene. — Tudi obdelovanje njive je bilo žensko delo potem, ko so iznašli ljudje motiko in plug. Z motiko še dandanes pri mnogih afričanskih narodih obdelujejo polje izključno žene. Sploh lahko trdimo, da je „motika“ orodje žene pri obdelovanju v tropskih deželah in pri nomadskih narodih, „plug“ pa je orodje možko pri stalno naseljenih narodih. Kako smatrajo primitivni narodi poljsko delo za žensko nalogo, se razvidi iz fakta, da so severnoiztočni Indijanci, ko so spoznali, da jih utegnejo ugonobiti belokožci, sklenili skupen odpor ter v to svrhu imenovali pleme delawarsko za svojo „ženo“ in dejali: „Delawarci, mi vam izročamo turšični storž in motiko“. S tem so hoteli reči, da naj Delawarci prevzamejo vlogo žene ter obdelujejo polje, sami pa hočejo vršiti svojo, možem pristojčo nalogo, namreč boj s sovražniki. — Enako nas spominja te ženske zadače običaj, da dajejo roditelji neveste „kruha“ kot ženitvanski dar, roditelji mladeniča pa „mesa“.

Seveda si ne smemo misliti, da je bila različna hrana takoj od spočetka za oba spola različna. Dokler so se morali ljudje zadovoljevati s tem, kar se je dalo živalske hrane z roko zgrabit in užugati, sta se mož in žena enako hranila. Ko pa je orodje — kamen in palica — postalo v rokah moževih orožje, narobe pa prvotno orožje v rokah ženinih orodje, tedaj se je jelo cepiti poprej skupno delo. Žena se je tedaj poprijela poljskega obdelovanja z orodjem, mož pa se je loteval z orožjem vedno večjih in silnejših nalog. V tem poslu se žena ni mogla kosati z možem; ne morebiti, ker je bila telesno preslaba, nego zato, ker je morala po več let dojiti svoje dete ter ga s seboj nositi. S takim bremenom se ni mogla spuščati v boj z divjimi zvermi. Tak posel je zahteval skupno de-

lovanje môž; žene pa so bile od njega izključene, ker so morale čuvati svojo deco. Ker je torej žena skrbela za živež, katerega dobavljanje ni bilo spojeno z nobeno nevarnostjo, zato se je ne samo materam določilo to delo, nego tudi ženam sploh, četudi niso imele otrok, da bi jih dojile in nosile. Kakor je bila taka ločitev spolov za različno delo prirodna, ravno tako prirodno pa je bilo, da je zapadel sramoti oni moški, ki je ostal doma, kadar je bilo treba na lov ali v bran proti divjim zverinam ali sovražnim ljudem. Na ta način se je razdelilo delo med oba spola; za vršenje tega dela pa je bilo potrebno združevanje moških in ženskih posebej. Kjer je bil lov le skromen, n. pr. na otokih oceanskih, tam so se hranili z mesom edino le možje, za žene pa je bilo meso nedotakljivo „tabu“; v severni Ameriki pa je bilo mesa na preostajanje in tam je prinašal mož mesa domov v zameno za brašno, katero mu je dajala žena, kadar je šel na lov.

Ko so se naučili ljudje sušiti meso velikih živali, da jim je služilo za hrano, tedaj je bilo treba to posušeno meso, predno ga je bilo moči sezvečiti, s kameni stolči, da je postalo laže užitno, in tudi ta posel se je poveril ženam. (Dalje prih.)

Pod Turnom.

V oblakih se smeje lunica,
pred mano vodnjak šumi,
a moja duša žalostna
tja daleč za gore hiti . . .

Tam za gorami, za daljnimi
ostala je moja mladost,
odšel sem, zapustil sem rodni krov,
umrla je moja mladost.

Tam za gorami, za daljnimi
ostavil sem ljubo svojo,
tam za gorami, za daljnimi
solzi se nocoj ji oko.

V oblakih se smeje lunica,
pred mano vodnjak šumi,
a moja duša žalostna
tja daleč za gore hiti! . . .

Mladen Mladenov.

Izgubljeni sin.

Vesela zgodba. Spisal Makso Mak.

(Dalje.)

„Torej v to bajto je zaneslo Jurja?“ vzdihne Kolaček nekako razočaran, porine nevoljno naočnike na čelo in si obriše oči, ki so ga začele peči in ščemeti. „In tako na samem? Če burja enkrat pihne, saj odnese to kolibo v zrak. Mislil sem, da me čaka bogve kak hôtel ali grajščina . . . pa ta kurnik!“

Tako ogleduje Kolaček hišico in neznatnost zunanjščine mu podvoji pogum; še enkrat si živo predoči razmršenega komisarja, še enkrat premisli resni namen svojega prihoda, potiplje uro v žepu, pregleda prstane na roki, sune parkrat z roko v lase, se odkašlja in pogladi po trebuhu, stisne palico, si naravna spet naočnike in z utripajočim srcem pogumno korači po kamenitih stopnicah do veže, hoče stopiti čez prag — —

Zunaj v veži buši nekaj s strahovitim ropotom na tla in vsa hišica se strese in zamaje. Gosti planejo pokoncu, krčmarica prebledi, vikne in odpre vrata na stežaj. Pred seboj zagledajo, kako leži na tleh nekaj človeškega, v enem kotu klobuk, v drugem palico.

Krčmarica stopi bliže, pogleda in tleskne z rokami: „Za božjo voljo, kaj se vam je zgodilo?“

Aleš Kolaček se upre v roke, dvigne kvišku razmršeno glavo in izbulji oči skozi črno obrobljene naočnike:

„Nič . . . nič . . . samo tako malo spotaknil . . .“ in začne se metati po lesenih tleh, da je bilo videti, kakor bi se trudil, da dvigne ogrodje svoje masti iz izjemne horizontale v vsakdanjo navpičnico. Krčmarica ga prime ročno spredaj za ramena in pomaga debeluščku na noge.

„Samo da se vam ni nič hujšega pripetilo,“ tolažijo gostje Kolačka, ki ves prepadel ne ve, kaj bi rekel, kam bi se dejal.

„Gospod se je samo malo prestrašil. Zato vam pa prinesem pol litrčka najboljšega, da vam prežene strah, in nekaj prigrizka. Ali je prav tako, gospod?“

„Vsaka pot, ki pelje k dobri stvari, je poslana s trnjem in krnjem,“ reče nekdo sočutno izmed družbe.

„Pravijo, da tudi pot v nebesa . . . da se tudi v nebesa ne pride tako po gladkem,“ zajeclja Kolaček in stopi za gosti v sobo in od tu naravnost v stransko sobico kakor v zavetišče iz mučne zadrege. Prijazna krčmarica mu prinese vina in dva rumeno ocvrta, z zelenim petršiljčkom potresena piščanca.

„Sam zlodej mi je nataknil te naočnike!“ se jezi na tihem Kolaček. „Saj nič ne vidim skozi, kakor skozi meglo in od daleč. Kdo se ne bi potem spotaknil? Pa da sem se moral ravno tukaj, ti pošast! Kaj poreko ti gospodje?“ Sname naočnike in si obriše solzne oči: „Ne vem sploh, kako morejo nekateri ljudje nositi ves dan tega črnega hudirja na nosu. — In kako bo zdaj zaradi Jurja? Tukaj ga menda ni. Kaj, ko bi vprašal, če ne stanuje tukaj neki Juri Kolaček? Sicer pa, dokler ne odidejo ti gospodje, itak ni mogoče . . .“ Tako se potolaži Aleš, zato pa s tem večjo pozornostjo natoči rujne kapljice iz ljutomerskih goric in vse misli, vsi občutki se mu osredotočijo okoli zapeljivo dišečih piščet. „Pa je vendar res! Takih piličev pa še ne. Kako se ti to v ustih stopi kakor maslo, kako prhko in sočno, drugod so žilavi, pusti, kakor prežvečeni . . . Pa tudi vince . . . hajd, hajd . . . Kako hitro se pena zbrise in kako debel kolobarček po vrhu . . . Ali kakšen divjak mi sedi tam nasproti?“

Kolaček se zdrzne in preneha s svojim kritičnim in strokovnjaškim razmotrivanjem. Skoro se dobrovoljno nasmeje: „Glej, glej, kaj sem danes videti tako divji? Pa še zapazil nisem, da je tam tako veliko zrcalo. No, reči pa moram, da je snažno in čedno tu notri . . .“ Samo naočniki so mu delali preglavico, vedel ni, ali jih naj pusti na nosu ali spravi v žep; zdaj jih je nataknil, zdaj spet položil na mizo in si obrisal oči. Naposled se je toliko izbistril, da jih je potisnil na konec nosu, da je lahko gledal preko stekel in tako natanko opazoval iz svojega zatišja.

Tudi pivci v glavni sobi se niso dalje brigali za novega gosta, ki se je bil na tako nenavaden način predstavil ob svojem prihodu. Bili so to sami penzionirani gospodje, vdovci in stari mladeniči, ki jim je za njih državnega službovanja naša slovenska bela Ljubljana tako zrasla z dušo, da so si jo izbrali za zadnjo štacijo svojemu življenju. Tako se je shajala ob delavnikih stalna družba „pri Štajerki“: general Kacijanar — če potomec slavnega junaka, o tem avtor ne ve poročati; — oberst Udrihovič, rodom Hrvat; major Du Pin, po rodu Francoz; upokojeni višji vojaški zdravnik dr. Prašek, rojen Čeh; profesor klasične literature Orel; ravnatelj Babnik; dvorni svetnik Vrtin in več drugih.

„Gospoda,“ začne spet z grmečim glasom debeli in orjaški oberst Udrihovič, ki je hladnodušno obsedel za mizo, ko so vsi drugi preplašeni odhiteli v vežo, „da spravimo pogovor v prejšnji tir, torej še enkrat vas vprašam: kaj je tisto na ženski, ki najbolj mika moža?“

Vname se živahna debata, vsak hoče pogoditi pravo, ali oberst nobenemu ne pritrdi, sklicujoč se na svojo bogato izkušnjo.

„In kaj mislite vi, Fančka?“ se zakrohota oberst in hudomušno namigne z očesom krčmarici, „vi vendar veste, kaj mene najbolj mika pri vas.“

„Vas, gospod oberst, sploh ne more nič več mikati, in če vas kaj mika, je to poln litrček iz moje kleti,“ se odreže točno krčmarica Fančka.

„Bravo, bravo, Fančka!“ se naglas zasmeje družba, „dobro si ga starega migača!“

„No, če pa ne veste,“ nadaljuje in grmi oberst, „česar vam pa nikakor ne zamerim, vam pa sam to razložim. To namreč, kar nas najbolj mika pri ženski, to je njena hoja. To je edini rezultat moje bogate vojaške izkušnje. — Poglejte jo Fančko, kako beži, je že spet mislila — o ti slaba vest!“

„Jako sem radoveden, gospod oberst,“ se oglasi profesor Orel, „že večkrat sem se prepričal, da imate izredno fin občutek za estetične nianse.“

„Ne bom na dolgo in široko razpravljaj in dokazoval; da izprevidite, da je hoja pri ženski vse, vzemimo dva primera: elegantno ljubljansko in kmečko dekle iz gotovega kraja, povsod niso enake. Le pogledjte Ljubljankanko, kako se vam veličastno ziblje v kolkih, kadar gre, kako vam nosi glavico, kako vam seže v roko, kako se prikloni; človek umira od slasti, če vse to s srcem in razumom opazuje. In kmetica? Kakor bi se guncal po cesti s slamo natrpan žakelj. V hoji razodeva ženska svoje misli, svojo dušo . . . Gospod doktor, ali nam niste vi nekoč razlagali, da je duša samo gibanje?“

„Čisto prav ste me razumeli, gospod oberst,“ potrdi nekako laskavo in samozavestno dr. Prašek.

„Vsako napako lahko odpustim ženski,“ nadaljuje oberst, „samo, če se nerodno giblje in kreta, potem je vsaj pri meni vse izgubljeno. Lepa hoja, to je pol dote. Svojo izkušnjo vam lahko takoj ad oculos demonstriram. Le pogledjte našo Fančko in mislite si, da bi se nerodno kakor žakelj guncala po sobi, kaj bi bilo potem na njej?“

„O, o, le govorite, gospod oberst,“ si zatisne Fančka ušesa in zbeži iznova proti vratom.

„Poglejte jo venčdar,“ kaže za njo oberst, „zares nebeško, kako vam prestavlja in dviga nožice, kako se ji krožijo jagodne ustnice v nasmeh! Gospoda, ali ste že videli hoditi rožo? Naša Fančka je hodeča roža in na zdravje hodeči roži se pije eks! Živio!“

„Ne hodeča, bodeča, bodeča roža!“ popravi nagajivo stari general, ki je ves čas zaljubljeno in od strani opazoval Fančko.

„Gospod general,“ se mu približa mlada krčmarica in ga pogleda, na videz užaljena, napol poredno, „zbadati ali celo nabadati...“

„Nabadati, nabadati!“ se zasmije na ves glas profesor Orel, suh in sključen možiček, vstane, vzravna sivo glavo, oči se mu zabliskajo in navdušeno začne deklamirati blagozvočno grško kitico iz Aristofanove komedije „Lizistrate“, kako prekolne mož svojo ženo. Ko začne na slovensko prestavljati, ploskne družba in zažene zaglušen smeh, a Fančka si zatisne ušesa in zbeži v kuhinjo.

„Hahaha! Krasno!“ se bobneče hahlja oberst in krčevito se mu stresa debeli trebuh. To spravi profesorja v še večjo navdušenost in ves blazen začne opisovati družbi grško življenje, Perikleja, Aspazijo i. t. d. In ta navdušenost se poloti vseh od vina razvnetih glav.

„Gospoda,“ zarjove oberst Udrihovič, „in v Termopilah je padlo 300 junaških Spartancev in njih kralj Leonidas. Gospoda, kje je kaj sličnega v zgodovini, v sedanjem času?“

„Živeli Lakedemonci, živel Leonidas!“ zakličejo vsi na en glas, vstanejo in trčijo s kozarci.

„Ali gospoda, to ni zadosti,“ nadaljuje oberst; „upam, da govorim vsem iz srca, če pozivam našega dičnega profesorja, gospoda Orla, da v kratkem govoru napije spominu plemenitih Grkov!“

„Ali poslušati mora tudi naša Aspazija, naša Fančka,“ opozori profesor Orel in odide v kuhinjo po krčmarico.

„Živela Aspazija, živela Fančka!“ krikne družba, ko pripelje sivolasi starček roko v roki mlado, cvetočo Fančko.

„Fančka, mi smo Grki, moja zlata Fančka, ali ti nočeš biti Grkinja?“ zakliče plešasti general Kacijanar in pristopica ob palici, s tresočo se glavo prihajajočima naproti.

Profesor Orel udari z nožem ob kozarec, vse utihne in z mladeniško navdušenimi besedami začne pripovedovati starček, kako se je razvila vsa naša moderna kultura iz grške.

„Gospoda, vse to je samo teorija,“ konča govornik, „ali večjo važnost polagam na življenje, saj smo ob vsej teoriji vendar samo ljudje, ki hočejo živeti. In v tem ostanejo Grki svetu najlepši zgled za večne čase. Praznik mladosti in lepote je bilo celo grško življenje, edini namen na svetu je bilo Grkom življenje, prijetno in lepo življenje. A če pogledamo v naše življenje in primerjamo? Čudim se, da niso še pomrli od gnusa vsi tisti, ki še kaj čutijo. Prijatelj, značajev, poštenjakov, vesele in jasne mladosti ne pozna več svet. In vsakomur zabrusim v obraz, da je lažnik, da potvarja resnico, če se izgovarja, da se človeštvo stara kakor vsak posamezen človek; da so bili Grki pač tako srečni, da so živeli v mladosti človeštva; da pa živi naša generacija v dobi ostarelega človeštva, ko je odpadlo cvetje, ona blažena, osrečujoča naivnost mladosti. To je laž, človeštvo je večno mlado po naravi, o tem priča danes veselje v naši družbi. Stari grški duh živi med nami! Gospoda, Grki . . .“

Oberstu Udrihoviču plamtijo oči, roke se mu tresejo, ne more se več premagovati, plane kvišku in udari z orjaško pestjo po mizi, da kozarci odskočijo in šipe zašklepečejo v oknih: „Hudič naj vzame vse skupaj, da je moral poginiti tak narod!“ „Živeli Grki, živio Orel, živela Aspazija!“ in vse se začne objemati in polivati z vinom, kakor da bi se imel razviti iz preproste zabave bučen, pristno klastičen bakanal.

(Dalje prih.)

Pismo iz Moskve.

„Črešnjev vrt“, igra v štirih dejanjih. Spisal A. P. Čehov. Premiera v „Umetniškem gledališču“ dne 30. januarja 1904.

Rus ljubi teater kakor otrok igrališče in vernik božji hram. In prvoprestolna Moskva je tudi v tem oziru najbolj rusko mesto. O njej se bere celo v učnih knjigah: „... je sezidana ob reki Moskvi, peče znamenite kolače in fantazira o gledališču“. Zato je samo v Moskvi mogoče tako pozorišče, kakršno je ustvaril Stanislavski, premožen amatér v „Umetniškem gledališču“, kjer igra peščica bogatih diletantov zgolj iz veselja do umetnosti celo sezono pet — šest iger s tako minucijozno dognanostjo in fineso, da sediš v malem, iz privatne hiše predelanem gledališču in uživaš z očmi in ušesi, kakor da bi bil pri cesarju na kosilu. Po preteku nekaterih let

diletantje seveda niso več diletantje in gledališče ne več zasebna hiša. Iz diletantov so nastali umetniki evropskega glasu in bogati dohodki bodo skoro poplačali prezidavo hiše kupca Morozova v Kamejgerski ulici. Letošnji repertoar obseza: Gorkega „Na dnu“, Čehova „Stric Vanja“, Shakespearja „Julij Cezar“, Hauptmanna „Samotni ljudje“ in kot noviteto Čehova „Črešnjev vrt“. Na primiero te novitete so bile vstopnice že v decembru vse prodane in še od danes naprej se ne bo dalo nekaj tednov brez one čisto ruske spretnosti (kakor pravi Rus) „popasti v teater“. V začetku februarja si slišal po moskovskih ulicah samo: „Vojaš“ in „Višnjóvi sad“ (Črešnjev vrt) in skoro bi rekel, da se je o poslednjem govorilo več nego o pivu, ki do poročil o portarturskem napadu sploh ni bila popularna.

Primiera Čehova je bila pravi literarni triumf z govori, pozdravi, deputacijami, diplomami in dragocenimi darili na pozornici. Pisatelj se je prvič pokazal občinstvu z odra in vse ga je obsipalo s cvetjem. Danes je Čehov v Rusiji najglasnejše ime in za natisk njegove poslednje drame mu je ponudila Gorkega izdajateljstva tvrdka „Znanje“ 5000 rubljev, to je poldrugi tisoč za tiskovno polo — honorar, kolikršen se še ni plačeval v Rusiji.

*

„Črešnjev vrt“ je pravo ime in podoba.

Kot pravo ime označuje posestvo plemenite selske veleposestnice Ranjevske nekje v sredini Rusije. Ta posestva — „pomestja“ — so cvetla pred 19. februarjem 1861. leta, ko je še kmet tlačanih gospodu „pomeščiku“. Cvetla so sredi starodavnih parkov in vrtov, v dvoranah z nežnimi rokoko-slikami iz dobe Jekaterine II. po stenah, takrat, ko so se prirejali plesi „z generali in knezi“, ko je šumela svila, zvenela godba in smeh, ko se je govorilo po francosko o visokih, lepih čuvstvih, a na skrivnem delal mnogoter pristno ruski korak v vedno vabljivo „carstvo teme“. Velike reforme so postavile na lastne noge kmeta in pomeščika. In od takrat poslednji propada. Propada tudi Ranjevska, kateri je v dovršenje nesreče umrl še mož in ustoril sin. Da bi se raztresla, odpotuje na zapad s svojim ljubimcem „ničvrednejšem“, s katerim zapravi vse imetje. V Parizu zažrepeni po domovini. In v prvem dejanju vidimo, kako čakajo nje in hčerke Anje — brat njen Gajev in druga hči Varja, ki na posestvu gospodinja. Pričakuje je tudi trgovec Lopahin, čigar oče in ded sta bila še tlačana njenega očeta, in „vračni študent“ Trofimov, nekdanji instruktor utopljenega sina.

Ranjevska je zopet doma, v sobah, kjer stoje stare materine skrinje in očetni naslanjač, na posestvu, kjer stari črešnjev vrt tone v cvetju in pojo penica, škorec in kos.

„Moj Bog! ... Glejte ga, tu je moj vrt, moj divni, moj krasni, moj čudoviti! Spominjam se, kako sem hodila po njem, šetala tam-le po stezah. A tam ... glej, prihaja moja mamica, vsa v belem. ... Moj Bog, kaj je to ... Ah ne! Samo drevesce se je pripognilo pod vetrom.“

Navdušenje in zavzetje se polasti tudi njenega brata Gajeva, za katerim hodi vedno stari — stari lakaj Firs in pazi na to osi-velo „dete“:

„Jejmine, Leonid Andrejič, že zopet niste obuli pravih hlačic!“ Ali: „Vendar, vendar, da se Boga ne bojite, gospod! Zunaj je hladno in vi brez suknjice! Ogrnite se, nate!“

Kakor njegova sestra je tudi Gajev pravi tip ruske selske aristokracije: lahkomišeln, brezskrben, prežit, površen, nezmožen, dober in čuvstven. Vedno hoče govoriti. A drugi so tega mnjenja, da „stricu ni treba govoriti,“ niti ko se praznuje stoletni jubilej izrezljane omare v obednici. Vse se raduje. Pokazala je veselo lice celo zaskrbljena, ostarela hči Varja, to trpeče bitje, delavka, ne ženska, „podobna nuni“, deklica zamorjena v delu. Prirejajo se izleti v prosto prirodo, večeri s plesom, na katere je treba še vabiti železniškega uradnika. Vse bi šlo po starem — ako bi ne bilo posestvo čisto v dolgeh. Obresti plačati ni mogoče, boben preti. Kupec Lopahin predlaga edino sredstvo, kako se rešiti propada: Mimo „Črešnjevega vrta“ je stekla železnica, svet je kakor ustvarjen za letovišča. Stari vrt naj se poseka in posestvo parcelira ter na drobno proda letoviščarjem.

„Posekati črešnjev vrt!“ se zgraža Ranjevska.

„Prodajati nadrobno letoviščarjem! Bå, to je tako buržoazno!“ meni njen brat.

„Letoviščarji so neslani!“ zaključi dama in sklene poizkusiti na drug način. Od neke stare babice izprosi 15.000 rubljev in pošlje ž njimi na dražbeni dan brata v mesto kupovat posestvo. Doma je med tem plesni večer. Guvernantka Šarlota, ki „ne ve, kdo je bil njen oče in kdo je ona,“ razveseljuje otroško-neskrbno družbo z različnimi naivnimi čarovnostmi. Med križajočim se jokom in smehom pričakuje Ranjevska brata od dražbe. Naposled ga vendar pričaka, njega in — Lopahina. Poslednji je kupil posestvo za 90.000 rubljev.

„Jaz sem kupil posestvo, da, jaz . . .“ potrjuje trgovec, ki se je med potjo napil, da bi ne bil v preveliki zadregi. „Posestvo je moje, da, moje . . .“ kriči in ves je rdeč. In potem kakor da sam sebi ne verjame: on, katerega gospoda kot dečka niti v kubinjo ni pustila, on, ki je letal bos in ki so ga topli s palicami, on je sedaj gospodar na starem pomestju!

Ranjevska joka, Varja mu ježno vrže ključe pred noge, a temu človeku je težko in ne ve se kam deti. „Muzikantje, muzikantje! Igrajte! Takoj zaigrajte! Igrajte glasneje . . .“ kriči s čudnim, podlomljenim glasom.

V četrtem dejanju gre čas na zimo. Prejšnji posestniki in stanovalci zapuščajo stari dom. Ranjevska odhaja z bratom v Pariz (z babičinimi 15.000 rublji), Lopahin v Harkov po opraviilih, študent Trofimov z mlajšo hčerko Anjo, v katero se je zaljubil, „na novo življenje truda in dela“. Varja bi šla nekam za ekonomko. Toda o njej se je vedno govorilo, da bo žena Lopahina.

„Saj vi jo ljubite, kaj ne? Torej jo vzemite!“ mu pravi Ranjevska.

„I, no . . . zakaj ne . . . zakaj ne!“

Precej se naj naredi. Iz stranske sobe porinejo deklico predenj. Zdravi, krepki trgovec gleda bedno Varjo, kakor gleda mož ženo, in potem govori z njo o vsem, samo o ženitvi niti besedice. Naposled odide. Sirotka! Prišla je v strahu pred njega in ostala je v solzah sama . . .

„Ali ni zopet nič rekel?“

„Nič!“

Ranjevska zmaje z glavo.

Toda treba je oditi na vlak in treba za vselej ostaviti ljubo rodno, domače pomestje. Lopahin hoče hišo čez zimo zabit in jo na spomlad podreti. Vse odhaja. Poslednja zapuščata gole sobe Ranjevska in njen brat. S solzami in zadušnim jokom se poslavljata, z drsajočimi koraki, tiho, tiho, nastlanjajoč se nad podboje, prizidke, okna. Kakor dve prozorni senci odideta iz hiše . . . Nekdó zapira od zunaj vrata, zabija zimske oknice iz desk. Sobe se zavijajo v temo . . . Tiho postaja, gluho . . . Samo z vrta se sliši odmev sekir, podirajočih črešnjev vrt . . .

Kar se zganejo vrata iz stranske sobe. Kakor duhi pritava mali, prestari možiček, on, ki je videl vso slavo tega doma, on, ki veruje v znamenja in zdela in pravi, da jih je bilo videti „pred nesrečno kmetiško svobodo“ največ — stari lakaj Firs.

„Ali mene so pozabili,“ pravi mirno, sede na zaboj ter mrmra komaj slišno: „Gotovo je spet oblekel suknjico namesto kožuha . . . Prehladilo se bo . . . dete . . . mladika-zelenčka!“

Od nekod glas, kakor da je počila struna . . .

*

„Črešnjev vrt“ je podoba, kakršne ima Ibsen.

Staro selsko rusko plemstvo je cvetje črešnjevega vrta. Nekdaj je bilo socialno opravičeno; takrat, ko so eni delali, drugi gojili izobraženost, je bilo ono edina ruska inteligenca. „Pred štiridesetimi, petdesetimi leti smo črešnje sušili.“ A sedaj ni več tlačanov na vrtu in več ni pridelkov. Izobrazba in delo se združujeta v eni roki, nekdanji tlačani so sami svoji gospodarji in črešnjev vrt samo cvete in „v lepoti umira“. Eno samo drevesce se morebiti reši, zato ker se je pravočasno oprlo na zdrav hrastov količ. Mlada dovzetna Anja in študent Trofimov sta se združila z namenom, da gresta skupaj v „novo življenje“. Trofimov je poln mladostnih nad. On je uverjen, da gre človek preko dela k novi, višji sreči. On predstavlja onega stalnega proroškega jasnovidca, ki ga ne manjka v nobeni drami Čehova. To je Astrov iz „Strica Vanje“ in Veršinin iz „Treh sester“. Vedno ruski, vedno slab, vedno še nič, a vedno verujoč v srečo „čez dvesto, tristo let“. Dozdaj zna samo govoriti o tej novi sreči, delati zanjo v sedanjih Rusiji ne more, zato je „večen študent“. Osamljen je še nestalen, negotov, slaboten, brez zaslombe in razumevanja. Samo v mehkem vosku — Anji je našel odklik:

„Vi tako lepo govorite! Vaše besede so vzrok, da več tako ne ljubim našega črešnjevega vrta. A poprej sem mislila, da ni lepše stvari v Rusiji nego naš vrt.“

Trofimov: „Anja, nam je cela Rusija vrt.“

Od strani ga gleda trgovec Lopahin, ta ogromna, elementarna, a slepa, še neizpregledana ruska sila.

Trofimov: „Človeštvo gre k višjemu, k sreči. In zdi se mi, še malo, in pridem do nje tudi jaz.“

Lopahin: „Ne prideš, bratec.“

Trofimov: „Ako ne pridem jaz, pa pokažem drugim vsaj pot do nje.“

In vznemirjen je osamljen količ — študent in v zadregi je „črnozemna“ ruska sila — trgovec:

„A jaz ne vem nič. Pišem grdo, naravnost svinjsko. Prav nič ne vem. Niti ne vem, da sem na svetu, in še manj, zakaj da sem.“

Ne čitam nič. Tu-le sem vzel knjigo v roke, pa nisem prebral strani . . . Koliko nas je takih v Rusiji!“

To sta dva tipa bodoče Rusije. Noben ni programen, noben agitator, zaokrožen, določen, krepak. Samo slutnje, nade, verovanje, izpregledovanje, zavedanje in pa ona elementarna silna ruska priroda — popolna ruska sodobna resničnost, ki jo je postavil na oder v vsej njeni negotovosti in nedodelanosti njen najboljši sedanji psiholog — Čehov. Kdaj se ti fragmenti, sanjajoči o kulturnem delu in novem življenju, združijo v organizem, v silo, ki bo ravnovesna umetnemu, samovoljnemu in samosilnemu jerobstvu, o tem molči umetnik sedanje realnosti. A mi vemo, da bodo vsaj sinovi trgovca Lopahina, čigar oče je bil „mužik, idiot“ — sami Trofimovi.

„Črešnjev vrt“ ni drama, ampak pesem, labodja pesem umirajočega plemstva in anahronizma, pripovedujoča nam o tem, kako življenje kot velika reka teče, odnašajoč vse rastline, ki se ne drže z lastnimi koreninami njenega dna. In zgodilo se je, da je odnesel val lepo dehteče cvetje ter ga popustil v kotanjah ob bregu. Tam leži, in mi vemo, da se nikoli več ne zgane, dvigne. Zagrajeno je, zaprto kakor stari plemiški sluga v zaklenjeni hiši, odločeni prihodnjo spomlad na smrt... Kako se v tej sceni čuti mehki, laskavi dih poezije Čehova! V tej „turgenjevski“ melanholiji, v tej „čehovski“ žalosti je pesnik nedosežen mojster. Stoletni, čisti, lepo umiti starček, gosposki lakaj se zavija v kožušek in tiho šepetaje, pričakujoč, da pride ona, neizbežna:

„Življenje je prešlo mirno in nežno.“

A gledalec ve, da sta v drugi hiši, ki se imenuje veliki svet, zaprta še druga dva človeka, odtrgana, pozabljena od življenja, starčkova varovanca, „deca“, ki sta šla, da bogvekje najdeti mesto in tam lepo umrjeta.

V Moskvi, 15. februarja 1904.

Dr. Ivan Prijatelj.

Bog te živi! . . .

Pa kdor pride in te gleda
in se ti sladko smehlja —
dneva dva in dva večera,
pa imata se radá.

Bog te živi, dobro dekle,
Bog ti daj deset hčera —
vseh tak dobrih, vseh tak mehkih
v tvojo čast, v radost svetá!

Roman Romanov.

Morje.

Spisal E. Kristan.

V.

četa je bilo vendar jako težko potolažiti. Slavka bi mu bila lahko zamočala, da je bila v Trstu. Domača dekla ji je bila tako vdana, da je ne bi bila zatožila. Ali Slavka ni marala tega.

Teden po njeni vrnitvi je prišel tudi oče iz Zagreba. Navdušeno ji je pripovedoval, kako lepo mesto je to, kako krasne palače imajo, velike trge, lepe ulice, nasade, velikansko gledališče. Gotovo je v Evropi malo takih mest. Samo morja nimajo... Ej, če bi imeli še morje!

Potem jo je vprašal, kaj je ona delala ta čas. In Slavka je plosknila z rokami: „V Trstu sem bila!“

Starec je osupnil.

„V Trstu! Kaj pa si delala tam? S kom pa si bila? No, dekle, zdi se mi, da uganjaš lepe reči! Torej s kom si bila?“

„Z nikomer, papa. Sama, sama sem se peljala.“

„Sama . . .“

Možu to ni šlo v glavo. Menil je, da se hči norčuje. Ali Slavka je hitro pregnala to misel. Dala mu je pismo, katero je bil Veljko po dogovoru napisal. Oče je prečital in sedaj je moral verjeti. Pa vendar — kako naj veruje? Hči, ki gre od doma, ne da bi vprašala očeta; ali je svet že slišal kaj podobnega?

„Pa Veljko! Kako je prišel Veljko do te ideje?“

„To vendar ni nič čudnega, oče! Veljko je bil vedno v naši hiši, dokler je bil doma. Nekoč sem mu pisala, da bi rada enkrat videla kakšno večje mesto . . .“

„Ti si mu pisala? pisala? . . . Vidva si pišeta — pa meni za hrbtom?“

„Ne, papa. Njegovo pismo pride vselej sem v hišo.“

„To so pa lepe reči, to je res. Tebi se zdi torej celo mogoče, da bi dobivala pisma skrivno.“

„Ne, ne, papa.“

„Dosti, dekle! Sedaj mi povej vse! Vse hočem vedeti. Kaj si imata pisati? Otrok neumni! Kakšne komedije so to? Da nimata celo kakšne otročje fantazije?“

Slavka je dobro vedela, da bi bilo bolje, utajiti za sedaj lju-bezen. O, prav dobro je vedela to. Ali njena vroča kri je kipela, tik one pametne misli je vstajala druga. Naj bo, kakor hoče! In po-nosno, nekako kljubujoč se je odrezala:

„Rada ga imam.“

Očetu je bilo dosti. Dvignil je roko, da bi jo udaril. Slavka je ostrmela in šele zadnji trenotek se je umaknila. Pobegnila je v svojo sobo . . .

„Da bi me tepel? Sedaj, ko sem odrasla? In zato, ker imam rada Veljka? Ha, zakaj pa ga ne bi smela imeti rada, ko ga pa imam? . . . Ah, da bi me tepel! . . . Ne, ne, oče, tega ne bode! Rajši ostavim hišo.“

„Aj — in zakaj ne bi odšla?“

To je bila sedaj osrednja misel, okoli katere so se vse druge nabirale. „Zapustiti očetovo hišo. To moram, moram! Ali naj pustim Veljka? Ali naj trpim, da me bodo topli? Saj sem v hiši itak kakor v ječi . . .“

To vse so bile jako nepotrebne misli, ali Slavka ni vpraševala, kakšne so. Iz hiše mora, mora. Njej je bilo to jasno . . . Samo kam? Kako? Kaj početi? . . . Oh, kaj! Najprej proč, le proč. Vse drugo pride. Svet je širok . . .

O polnoči ji je še vedno ta misel blodila po glavi: Proč iz oče-tove hiše. Kam? Svet je širok. To je bilo vse, a bilo je tako veliko, da se ni mogla nobena misel pojaviti poleg te. In v tem je zaspala.

Ko se je drugo jutro zbudila, se ji je takoj povrnila tista misel. Ostala je v svoji sobi, dokler ni oče odšel. Potem je na-polnila majhen kovčeg z najpotrebnejšim perilom in odmahala v pristanišče. Nekaj denarja je še imela. Slučajno je ravno parnik odhajal v Pulj, odtod pa je hotela v Trst. Kupila je vozni listek in — odjadrala.

Ej, včasih je vendar dobro misliti! V Pulju se je Slavka o tem prepričala. Komaj je stopila tam na pomol, že se ji je približal stranec.

„Oprostite! Vi ste pač gospodična Slavka Peričeva?“

„Da, gospod. Česa želite?“

„Hvala vam, da niste utajili svojega imena. Vaš oče mi je brzojavil, naj vas sprejem.“

„Moj — oče — brzojavil . . .?“

Ej, Slavka, Slavka, včasih je dobro misliti! Sedaj ni bilo no-bene pomoči več. Misli pač, misli; vse polno. Kako neumno je

uredila stvar! Kako bi bila odšla, da ne bi bilo ostalo siedu izza nje! In kaj bo sedaj? Osramočena je — in kaj bo oče dejal? Pa kdo je ta neznanec? Kaj se zgodi ž njo? . . . Morje! Oh, najraje bi skočila v to vodo in izginila v njej . . . Ali ne. Nič! Nalašč ne!

Neznanec se ji je predstavil: Lovro Mozetič, trgovec, prijatelj njenega očeta. Njegov dom ji je na razpolago, dokler ne določi oče, kaj se naj zgodi.

Dobro. Bodisi, kakor je. Molče je šla z Mozetičem. Ta molk je bil znamenje kljubovanja.

Drugi dan je došlo očetovo pismo: Slavka naj ostane v Pulju, dokler ne pride sam ponjo. To jo je zopet navdalo z groznimi občutki. Kako naj stopi pred očeta, kadar pride? To bode prizor —! Ne, tega ne pretrpi. O, takoj je vedela, kaj naj stori.

Sedla je in pisala očetu:

„Zaman, dragi oče, vse zaman! Pridi pome, ako hočeš, ali najprej mi obljubi, da ne izpregovoriva niti besedice o mojem — begu. In obenem mi obljubi, da ne bodeš nasproten meni in Veljku. Saj me razumeš. Obljubi mi to, dragi oče, obljubi mi, lepo te prosim. Niti Boga bi ne mogla lepše prositi. Bodi dober, dragi oče, pa mi obljubi to . . . Ako pa mi ne obljubiš, prideš zaman v Pulj. O, morje je široko in globoko in dovolj imam poguma. Ako mi ne obljubiš, česar te prosim, bode morje moj grob. Prisegam Ti, oče! Ako bi se vam tudi posrečilo, da me v Pulju obvarujete, ne smete misliti, da ste dosegli svoj namen. Domov se popeljeva skupaj po — morju in — doma imamo tudi morje. Pa da pazi sto oči name — najdem priložnost . . . Bodi torej dober, oče, obljubi mi, obljubi in vse bode dobro . . .“

Slavka je vedela, da ji oče obljubi vse, in ni se zmotila. Starec je besnel, očital si je, da je slabotnej, zmerjal je samega sebe, naj ga bode sram, ako ga lastna hči ukroti — ali pred očmi mu je neprenehoma zijalo morje. In ta Slavka je tako čudno dete — — — Odpisal je: „Obetam!“

Tri dni pozneje se je Slavka vrnila domov. Oče ni izpregovoril besedice o vsem, kar se je zgodilo. Samo premišljal je, kaj naj stori. Končno je moral priznati, da so se mladi ljudje že često zaljubili, ne da bi bili svojih staršev vprašali prej, ali jim dovolijo. To pač ni v redu, zakaj — zakaj — no, sam ni prav vedel, zakaj ne; ali vsekakor ni v redu. Pa . . . no . . . zgodilo se je že večkrat, in Veljko . . . hm, pravzaprav morda ne bi bil niti napačen. Ako postane sčasoma kapitan . . . pa nekaj denarja imajo starši tudi,

njegova Slavka dobi tudi štiri, morda pet tisoč forintov . . . Slabega ni slišal ničesar o Veljku . . . E no, naj se pa vzameta. Urediti je treba to stvar na vsak način in druge poti pač ni.

Slavkin oče je oblekel najboljšo suknjo in šel k Veljkovim staršem, da jim razloži vso stvar in jih vpraša, kaj mislijo in kaj pravijo. Modro, s potrebnim preudarkom so se posvetovali in računali, končno pa so izrekli, da je najbolje tako. Letos dokonča Veljko teoretične nauke, potem bode še šest mesecev na ladji, in ako Bog da, postane tedaj pomorski poročnik. Potem naj počakata še dve leti in —

„Potem bode poroka? Kaj?“

„Da, da . . . Tako, tako.“

„Hvala Bogu!“

„Bodi srečno!“

Slavkin oče je šel počasi, dostojanstveno domov. Ej, nosil je prevažno novico! In svečano je poklical Slavko, da ji razodene sklep svoj in Veljkovih staršev.

Slavka se je poveselila, ali ne premočno. Zahvalila se je očetu ter odšla v svojo sobo. Neka mehka toga jo je obhajala, kakor bi bila izgubila nekaj ne zelo važnega, a prijetnega, česar bode le težko pogrešala.

Ne, tako lepo ne more biti nikdar več, nikdar! Oh, ne, ne, nikdar več . . .

Bilo je že proti večeru. Sence so bile dolge in tista blaga, lahna melanholija, ki se pojavlja včasih pred mrakom, je plavala po vzduhu. Slavka je vzela ruto za vrat in odšla k morju. Počasi je šetala po obali, poglobljena v sentimentalne misli, po ušesih ji je šumela melodija pesmi:

Oj, talasi mili, ajte,
čamac dalje moj tjerajte . . .

Za mestom je cesta zavila med hribe, samo slaba, ozka steza se je vila med pečinami ob morju, ki je oblivalo majhen, skalnat, tuintam z zanikarnim grmičjem posut polotok. Na desni je ostalo mesto; samo zvonik župne cerkve je štrlel nad majhen log, nobene hiše, nobene strehe, nobene stene ni bilo videti. Zada se je dvigal Kras s svojimi sivimi pečinami. Vse drugo je bilo morje. V daljavi so se pokazovali posamezni otoki, sicer sama voda in nebo. Ravno kar je zahajalo solnce. Počasi, počasi se je spuščala rumena krogla niže in niže in bilo je, kakor bi se redki lahni oblaki kar tajali pod njo. Čimbolj se je približevala tisti črti, kjer sta se

spajali nebo in morje, tem bolj je naraščala in solnčna barva se je izpreminjala. Izprva je bila rumena kakor zlato, potem je bledele, en hip, en sam hip je bila videti nekako čudna, vijoličasta, potem pa takoj rdečkasta, najprvo kakor blede roža, pa bolj in bolj ognjena, končno je bila rdeča, povsem rdeča kakor živa žerjavica in velika, večja, večja . . . Po morju so se zlivale tri, štiri ognjene struje čez valovje, oblaki so bili obrobljeni kakor s purpurnimi pasovi, preko njih in skoz nje pa so plavali fantastni odsevi. In vse je bilo mirno, samo zdajpazdaj je pljusnil majhen valček ob kamen in se razbil v tisoč drobnih belih kapljic. Sedaj je solnčna krogla dosegla tisto črto. Bilo je, kakor bi morje tam zagorelo. Nebo je še bolj zardelo, a mrak se je že bolj in bolj spuščal iz višav na zemljo. Niže, niže je padalo solnce, žarkejši so bili oblaki . . . še trenotek . . . še en hip . . . solnce je izginilo . . . In počasi so bledele zadnji odsevi . . . Tiho je bilo vse . . . Ob obrežju so začeli valčki pogosteje in više pljuscati, kakor bi peli neko melanholično, mistično melodijo . . .

Slavka je stala na osamljeni pečini in strmela v prekrasni prizor in njene misli so plavale tja, kjer je solnce zatonilo. Taka je bila njena ljubezen kakor tista čudna krogla, tako goreča kakor tisti zadnji ogenj. In njena duša je cvetla v tajnih, bajnih odsevih kakor tisti belkasti oblački. Tako nebeško lepo, tako nepopisno sladko, tako . . . poetično, da, tako poetično je bilo. In sedaj je, kakor bi bilo solnce zašlo, mrak se širi, in tam — od zadnjega otoka sem se bliža parnik in dolga proga temnega dima se vali po zraku, kjer so še pred kratkim trepetali zlati solnčni žarki. To je proza. Tako bode sedaj:

Plovi, plovi, moja ladjo,
u koj goder kraj . . .

„Oh, da! Nazaj me ne popelješ več, nazaj v tiste sladke, blažene čase, ko ni še nihče vedel, da se ljubiva, ko sva se samo ljubila in se ni vsiljevala pusta, suhoparna misel na poroko med naju . . . Ni več, kakor je bilo, ni več . . .“

Oh, ni več, ni več tako! Ta edina misel se ji je zibala po glavi, tako lahno kakor tisti ljubki valčki po morski ravnini. Počasi je šla proti domu. Oh, ni več, ni več tako, so šumljali tisti valčki. Enkrat je hotela pregnati to misel. Na nebu je zasvetila luna in sedaj je bilo vse kakor s srebrom oblitu. Temno gorovje se je fantastno odražalo v tej čarovni bleščavi in Slavka je tiho zapela:

Deh! Ti desta, fanciulla, la luna
spande il raggio si caro sul mar . . .

Ali zaman. Ni več, ni več tako . . .

Vieni sul mar!
Vieni a vogar!

Zaman. Ni več, ni več tako . . .

Zvečer je pisala Veljku:

„Meni je, kakor bi se cvetna mladost poslavljala, dišave so se razpuhtele; lepo je tudi, kadar sadje zori, ali cvetje, moje cvetje umira . . . Drugi ljudje bodo vedeli, kaj je z nama, in ljubezen, ki ni tajna, ne more biti več tako sladka . . .“

Drugo jutro ji je bilo žal, da je že sinoči oddala pismo. Glasno se je smejala sama sebi, zvečer se je kakor razposajen otrok vozila v čolnici po morju in zadirala veslo tako močno v vodo pa ga tako krepko dvigala, da so kaplje brizgale daleč naokoli in jo vso poškopile. In glasno je pela, da se je razlegalo po morju:

U zoru, za zoru
cvala mi ružica na pendžeru.

Ta večer je imela menda edini trenotek samospoznanja.

„Eh, otrok sem, otrok trenutka!“ je dejala sama sebi . . . Drugi hip je že pozabila to modrost.

Taka sta bila Slavka in Veljko. In to dvoje čudnih otrok, katerih ni nihče poznal in umeval, je postalo zakonski par . . .

(Dalje prih.)

Pod tvojim oknom . . .

Pod tvojim oknom, Anica,
sem šel sinoč,
pozdravil me je tvoj klavir
radostno pojoč . . .

Pozdravili smehi tvoji so me
veseli tako,
kakor v tolažbo žalostnemu
bi jih poslalo nebo . . .

Smejaj, smejaj se, Anica! —
Kaj, če se jaz ne smejim! . . .
Živi, živi, Anica! —
Kaj če jaz ne živim! . . .

Roman Romanov.

Slovenska umetniška razstava na Dunaju.

Spisal Ante Gaber.

Malo pojavov je v slovenski zgodovini, ki so se izvršili tako na tihem, — malo jih je, ki so potrebovali toliko energije in poguma, — še manj jih je pa tako velikega pomena, kot je slovenska umetniška razstava zveze „Save“ na Dunaju. V naši umetniški zgodovini je pa ta izložba dosedaj največje dejstvo.

Da slovenski umetniki pripravljajo razstavo, ni vedel skoro nihče; kdor je pa kaj začul o stvari, je zmajal z glavo in se pomilovalno nasmehnil. Koliko drugače je bilo pred leti na Češkem, ko je društvo „Manes“ sklenilo, stopiti pred svetovno kritiko na Dunaju . . . Ves češki narod se je takrat zanimal in tudi z delom pokazal, da zna ceniti pomen tega koraka. In če bi takrat njih podjetje ne bilo uspelo, čutil bi se bil ves narod poraženega . . . A pri nas?! Milo se mi stori, kadar pomislim, v kakšnih prilikah živi prava umetnost na Slovenskem. Redka je moralna — kaj šele gmotna pomoč, in večina rodoljubov bi se čutila kompromitiranih, če bi s slovenskim umetnikom izpregovorili besedo na cesti. Prepričan sem, da bi velik del slovenske javnosti privoščil umetnikom, če bi se bila razstava ponesrečila. Ti prezirani in iz domovine izgnani umetniki so pa postavili vso svojo bodočnost na kocko, samo da so vpeljali slovensko umetnost med svetovno . . . To je njih največja zasluga, ker so nastopili, in ne da so si priborili priznanje. Pred prvo slovensko umetniško razstavo v Ljubljani je bila slovenska umetnost kot dete v materi, s prvo izložbo v domovini se je to dete rodilo, tu na Dunaju si je pa slovenska umetnost neustrašena in čila priborila državljansko pravico in postala javna činiteljica v kraljestvu lepote. Kako bo pridobljene si pravice in dolžnosti izpolnjevala, je stvar bodočnosti, — glavno je, da bo poslej v svetovni umetniški zgodovini tudi poglavje z naslovom „Slovenska umetnost“. Da razstava nima samo kulturne, nego tudi politično korist, nas je opomnil „Deutsches Tagblatt“, katerega ne veseli prav posebno, da so Slovenci dokazali, da tudi v umetnosti ne zaostajajo za drugimi narodi. Vsak tuji kritik rad priznava, da je ta razstava razen onih v „Secesiji“ dosedaj povprečno najboljša v letošnji sezoni na Dunaju.

Razstava je pa tudi v resnici dobra, le nekatere Žmitkove stvari bi jo zelo kvarile, če bi ne bile na srečo tako obešene, da se poizgube med drugimi. Seveda „Poc“, ki je največja slika v razstavi, radi svoje obsežnosti ne more skriti velikih risarskih in perspektivnih napak. Gospodične Kleinove edina slika „dekliški portret“ je sicer tudi zarisana, pa je zato bolje slikana. Njene risbe na drugi umetniški razstavi v Ljubljani so bile pač boljše. Gospe Jamovi pa po edini sliki „vaza z rožami“ lahko priznamo, da ima talent. Sicer pa mislim, da sploh nima pravega pomena, pošiljati samo eno ali dve sliki na razstavo . . . V tem je pogrešil tudi Strnén, ki je imel v Ljubljani precej dobrih stvari, tu je pa na žalost razstavil samo dva ženska portreta in dve pokrajini. Če je sploh mogoče soditi po teh slikah, so njegove barve mrtve in prstene, kadar pa hoče rabiti bolj žive, pa postane, n. pr. pri veliki pokrajini — dvomim, da bi to sliko sploh mislil resno — precej osladen. Če z barvami ni med prvimi, se pa odlikuje s svojo krepko in odločno tehniko, s sigurnimi in skoro brutalnimi potezami. V tem oziru je sivkasta obleka sedeče dame na velikem portretu nekaj posebnega. Najboljša njegova slika v barvi, tehniki, posebno pa v tonu in melanholičnem občutju oblačnega dneva je majhna pokrajina z dolgo vrsto kozolcev na zelenem polju.

Kar se tiče ostalih štirih slikarjev, je težko reči, kdo je najboljši. Vsi štirje so prav dobri, a poleg tega ima še vsak nekaj posebnega, nakaj čisto svojega, — kar je gotovo najlepši pojav v razstavi. Z veseljem tudi poročam, da je Grohar silno napredoval. Skoro verjeti je težko, da je te neizrečeno nežne in deviško sveže pokrajine slikal isti Ivan Grohar, ki je na prvi umetniški razstavi imel „maske na svatbi“. Tu na Dunaju je pokazal samo nova dela — pet slik in štiri oljnate študije —, katerih še prej ni razstavil nikjer. Po barvi sami se lahko določi točno kronološki red, kdaj so bile pokrajine slikane. „Reko Abrno“ in „vas Occulis“, ki v bojah spominja na neko njegovo v drugi razstavi izloženo sliko s cerkvijo svetega Jakoba v Ljubljani, je upodobil, ko začenja drevje in grmovje razvijati prve lističe, zrak je oster in solnce nima še prave moči. Svežost prvega zelenja se mu je izvrstno posrečila. V „pomladi“ pa cveto mlada drevesca na pobočju holma in solnce žari, da komaj gledaš v to bleščečo solnčno meglico. „Polje pri Rafoľčah“ je naslikal v ranem jutru, ko ravno prodirajo prvi solnčni žarki skozi kopreno lahke jutranje megle in zlaté dolge njive in sredi njiv skupino visokih dreves. Efekta prvih solnčnih žarkov bolje naslikati

ni mogoče! Da še zna upodabljati robotost kranjskih tipov, je dokazal z „občinskim svetnikom“ v modernem jopiču in s čepico na glavi. Na eni študiji poskuša zlato — v to ga je gotovo zapeljal Segantini, — druge tri — ena je posebno dobra — so pa majhne zimske pokrajine. Kolikor je Grohar napredoval v risanju in barvah, toliko se je izpopolnil tudi v tehniki, in zato se ni čuditi, če ga dunajski kritiki imenujejo na prvem mestu. Njemu je priroda ljubica in naslika si takšno, kakršno bi rad imel: lepo in veselo ter polno življenja — za dušo svoje ljubice se pa ne briga. Jakopiču je pa narava bitje z globoko in čutečo dušo, ki izraža svoja čustva v barvah. To veliko dušo on ljubi in spoštuje, in ker jo občuduje s spoštovanjem, ni za njega v naravi razlike med lepim in grdim: vse je vzvišeno. Kadar ta umetnik govori s prirodo, je vedno resen in svečan ter nikdar mu ni za vabljive efekte: vedno slika resnico. Zato je Jakopič največji slovenski umetnik . . . Poslal je 18 del, katerih je bilo že polovica razstavljenih v Ljubljani: „izgubljena duša“ in veličastni „svetnik“, „mulat“ in „počitek“, „pod modrim oknom“, „na pragu“, dvoje pokrajin z barja, „slovenska vasica“, „jesensko jutro“ in prekrasna „žalostna zima“. Kot sveče ob mrtvaškem odru belo oblečene device sveti „zimsko solnce“ na sneženo odejo pokrajine. Še boljši nego v Ljubljani izloženi je „svetnik“ v doprski podobi in najkrasnejše simfonije barv so pokrajine, ki jih je lani naslikal v Škofji Loki: „breze v jeseni“ pred večerom, „pod brezami“ pred zahodom solnca, otožni „november“ in „gabri“ ob solnčnem zahodu, vse sama naslikana poezija. Da je Jakopičeva tehnika vedno umerjena po temi, ki jo izdeluje, in dovršena, mi pač še omeniti ni treba. Pod Jakopičevim vplivom je bil še na drugi umetniški razstavi Jama, ki je razstavil sedaj 18 slik, pri novejših delih je pa popolnoma svoj. Kakor Jakopič slika vsako najfinejšo nianso, tako pridržuje Jama samo glavne boje, ki jih večkrat razdeli v velikih ploščah po sliki in tako doseže krasen dekorativen efekt. Skoro na vseh novejših slikah posebno zanimajo Jamo kontrasti med objekti na solncu in objekti v senci. Kako izvrstno zna reševati ta problem, je pokazal posebno na sliki, kjer se iz sence „jerkove šume“ vidi v ozadju solnčno polje. Eno najboljših del na razstavi je zelo dekorativna pokrajina „Kirchhof“: na zelenem vrtu bela hiša z rdečkasto streho, v ozadju strehe sosednjih poslopij, gornja polovica slike pa jasno, modro-nebo. Kakor Milletovi kmetje stoji iztesani beli „hrvatski seljak“ sredi njive na solncu. Svežih in jasnih barv so proizvodi teh treh umetnikov, a Ferda

Vesela slike so po večini mračne in zakajene, kakor s stoletno patino prevlečene. Samo radi slikovitosti so največkrat napravljena dela prejšnjih treh, Vesel pa vedno sili v genre. Čisto brez potrebe je pod običajni šolski akt v klasični pozi „Magdalene“, kateri je na knjigo naslikal mladega svetnika, napisal „pravljica“. Neodpustno je, da mesto te slike, „slepih miši“ in še par drugih stvari ni poslal „Slovenke“, „beneškega vrta“, „osvete“ in svojih novih del. Tu so pravzaprav lepe in zelo dobre reči, a vse so bile že razstavljene v Ljubljani in nekatere tudi na Dunaju: „usmiljenost“, „pravljice“, „slepe miši“, „ljubezen“ („Die Heilige“). Sicer tudi s to izložbo dokazuje, da je velik umetnik genrov in tudi pokrajin („Meuter-Schwaige“) ter najboljši slovenski risar, vendar pa ni poslal onih reči, katerih bi bili želeli za razstavo, kjer bi Slovenci morali pokazati svoje najboljše stvari. Ravno tako kakor slikarji bi bil lahko bolje zastopan edini kipar Fran Berneker, ki je razstavil samo petero proizvodov, pa zato samo izbrane. Ne razumem, zakaj se mu je zaprečilo razstaviti prekrasno skico za ljubljanski cesarjev spomenik. In to delo moram šteti med najboljše umotvore moderne monumentalne plastike ter lahko rečem, da naš cesar dosedaj še nikjer nima tako lepega spomenika, kakor bi bil ta, če bi se postavil. Čeprav nima Berneker na tej razstavi cesarjevega spomenika, - je vendar iz teh petih del razvidno, da je prekosil Rendića, Valdeca in Frangeša, da je torej največji jugoslovanski kipar, seveda še ne popolnoma razvit. Vsa njegova dela vzbujajo ljubezen in sočutje v človeku. Kaj bo iz „mladeniča“, ki zre poln idealov v svet, kaj iz angelsko nedolžne deklice, ko dopolni šestnajsto leto? Taka je njegova pretresujoča „beda“ ter „samota“ in taki sta „naplavljeni trupli“ dveh nesrečno zaljubljenih, kjer je Berneker, kakor Michel Angelo na nogi „sužnja“, poskušal rešiti problem upodabljanja vode v plastiki. Na tem mu odkritosrčno čestitamo!

* * *

Videl sem napor in trud slovenskih umetnikov in čul zmago-slavno vriskanje novorojene slovenske umetnosti. Ali ima pa naš narod dovolj dobre volje, da preživi najlepše svoje dete, da vzdrži svoje umetnike? . . . Umetniški naraščaj je hvaležen svojim prvoboriteljem in država jim je izkazala priznanje z nakupom Groharjevega „polja pri Rafolčah“, Jakopičevih „brez v jeseni“ in Jamove „partije na Amperi“ za moderno galerijo. Sedaj naj pa še Slovenci store svojo dolžnost in podpro umetnike, da ostane njih umetnost domača, da slovenske umetnosti ne adoptira tujina.

Umetniška galerija v Ljubljani.

Spisal J. R. - Sever.

enadoma, širši javnosti čisto nepričakovano je nastopila zveza slovenskih umetnikov „Sava“ na Dunaju. Kar nagloma se je pokazalo slovensko domače slikarstvo, katero so nekateri duševni pritlikavci v domovini prezirali, na svetovnem, evropskem torišču in hipoma si je pridobilo splošno priznanje. Prvi svetovni listi cenurale avstrijske države so poročali tako laskavo o naših domačih slikarjih, da bi moral biti ponosen vsak rojak — a vsi vendar niso videli, kako velikega pomena je bil ta trenotek za našo zemljo. Bodi jim odpuščeno v njih naivnosti, saj morda niso imeli vsi „mala fides“ v srcu!

Vredno pa je in potrebno, da dobi mlada naša umetnost, o kateri je pisala „Reichswehr“, da je toliko krepčine in izrazitosti v njej, da bi jo bilo skoro imenovati narodno, in o kateri je dejal lastnik galerije, kjer imajo Slovenci razstavo, Miethke sam, ki je brezdvomno dober poznavatelj umetnosti, da od Uprke še ni imel razstave v svojem salonu, ki bi se kosala s sedanjo — vredno je, da dobi vsaj sedaj domača muza skromen dom v domovini, ko ima odprto široko pot v svet. Baš sedaj je čas, da se uresniči ideja, ki jo je gojil že baron Žiga Zois pred več nego 80 leti ter jo je pozneje deloma uresničil grof Franc Hohenwart, ko je ustanovil sicer muzej v Ljubljani, ne pa „galerije proizvodov narodne umetnosti“, kakor je nameraval Zois in v čemer ga je podpiral tudi baron Erberg v Dolu. Misel, naj se ustanovi v Ljubljani galerija, je stara in že to dokazuje njeno absolutno potrebo, kajti že v dobi, ko je bila v naših krajih umetnost še v povojih, ali pa je cvetla veliko skromneje nego danes, so si prizadevali patrijoti ustanoviti tak zavod. Peter pl. Radics n. pr. je leta 1866. predlagal, naj bi se osnovala v Ljubljani vsaj podružnica „avstrijskega muzeja za umetnost in umetni obrt“ za Kranjsko, in res so se že začele vršiti v to priprave (v odboru so bili poleg drugih baron Ant. Zois, dr. H. Costa in prošt Kos), a pozneje se je vse razbilo vsled mefistofelskega ravnanja nekega gospođa in pa vsled vojske, ki je nastala prihodnje leto. V letopisu „Slov. Matice“ iz leta 1880. pa se je zopet oglasil isti marljivji zgodovinar ter pozival, naj se oživotvori narodna galerija v Ljubljani.

Galerija naših upodabljaljajočih umetnosti faktično ni nemogoč projekt. Ni treba niti velikanskih dvoran niti tisočin umotvorov starih slavni slikarjev, ki se plačujejo z zlatom, kajti najpametnejše bi bilo, napraviti zbirko modernih slik in kipov, katerim naj bi se pridružila dela, ki so skrita po kranjskih gradovih ter imajo nekatera resnično umetniško vrednost, zlasti bi se mnogo dobilo iz začetka XIX. stoletja, pa tudi prejšnjih. Mislimo, da bi ravno domače kranjsko plemstvo, ki je bilo nekdanj skrben in veren gojitelj lepih umetnosti, storilo na tem polju delo, s katerim bi si postavilo neminljiv spomenik v naši prosveti in sploh v prosveti celega južnega dela Avstrije, če bi prepustilo nekaj svojih zbirk javnosti. Mnogo starejših umetnin pa bi se vzelo iz deželnega muzeja, ki hrani poleg množine slik, ki so le historičnega pomena, nekaj umetniških, med njimi tudi zapuščino Jurja Šubica.

Razmere so pri nas danes mnogo boljše, nego so bile v Zagrebu ob ustanovitvi „akademijske galerije Strossmayerjeve“. Ta je imela leta 1868., ko jo je biskup udeležil, samo 113 umetnin, ki so bile last ustanoviteljeva, pa se je že do 9. novembra leta 1884., ko so jo otvorili, pomnožila na 250 del, ki so narasla v dvajsetih letih še za poldrugo stotino. Strossmayerjeva galerija je urejena kronološko po razvoju splošne umetnosti, pred vsem italijanske in hrvaške. Radi tega so bili tudi stroški večji, in vendar ni tako zanimiva, kakor bi bila, če bi kazala le domača dela, katerih pa iz starejših časov ni bilo mnogo dobiti, ker jih ni bilo (dobro je zastopan pač Andrija Medulić). Ljubljanska galerija pa naj bi bila načeloma zlasti za domače umetnike. Starejše stvari bi se dobile z ne prevelikim trudom (pred vsem stvari iz začetka XIX. veka), v prvi vrsti pa bi se morali ozirati na moderno, ker se je pač ž njo povzpela domača produkcija na visok nivo ter bi jo tako tudi gmotno najlaže in najizdatneje pospeševali.

Dobiti bi bilo treba najprej nekaj osnoven kapital, ki bi prisilil državo, da bi se začela zanimati za zbirko. To glavnico dobiti bi bilo seveda najtežje. Strossmayer je založil svojo galerijo s 40.000 gld., katerim je priložil pozneje še 20.000 forintov, a pomisliti je treba, da so nabavili s tem denarjem lepo število starih italijanskih (Fra Filippo Lippi, Correggio i. t. d.) in nizozemskih originalov, katerih bi pri nas ne bilo treba, če bi hoteli imeti v prvi vrsti moderno zbirko. Po našem mnenju bi vsekakor zadostovalo za osnutek kakih 70.000—80.000 K, zlasti če bi se odzvalo plemstvo bolj obilo z umetniškimi darili. S toliko vsoto bi lahko nabavili

umotvore starih domačinov, kar jih je v tujini, ter pridobili impozantno število modernih slik in kipov. Ako bi kranjska hranilnica, ki se je izkazala naklonjeno že mnogim kulturnim zavodom na domačih tleh, hotela založiti ta zavod, bi seveda dobila primerno zastopstvo v kuratoriju, ki bi ga imenoval deželni odbor ali pa mestna občina ljubljanska. Ena izmed teh dveh korporacij bi prevzela galerijo v svojo last, obe pa bi morali vsako leto nekoliko prispevati za pomnožitev in vzdrževanje zbirke, ki bi se gotovo širila tudi z umetniškimi darili raznih mecenov. Kupovala bi se seveda le dela domačih umetnikov brez razlike narodnosti.

Brez dvoma pa je poklicana tudi država, da pospešuje tak institut z denarnimi sredstvi, kajti baš država stori pri nas vse premalo za kulturne namene.

Poleg umetniške galerije, za katero naj bi se zavzeli vsi sloji brez razlike, zlasti pa kranjsko plemstvo, med katerim je nekaj navdušenih ljubiteljev umetnosti, ki so gotovo že v svojem domoljubju razmišljali o tem lepem, resnično velekulturnem projektu, bi se sčasoma ustanovila tudi slikarska šola v manjšem obsegu. Dasi moramo priznati c. kr. strokovni šoli, da deluje vzorno na svojem polju, vendar je njen namen bolj praktičen, obrten nego čisto umetniški. Slikarska šola, kjer bi bili učitelji domači umetniki, bi pač dobro došla zlasti mlajšim damam iz višjih krogov, ki ljubijo lepo umetnost, ter bi potrebovala itak le neznatne subvencije.

Krasni sen, ki so ga sanjali že veliki naši možje, naj bi se uresničil vsaj sedaj, ko je zažarela domači umetnosti sijajna zarja v tujini!

Kaj je ljubezen? . . .

Kaj je ljubezen? — dela skrbi ti . . .

Pravo se daje že pogoditi:

Krasen je spev, ki najde odmev
v srcu ljubečem. Zbudi ga usmev,
pogled razžari iskrico tlečo,
roka prevodnik za tajno je srečo . . .
Konec ljubezni, to je poljub,
blagost neskončna . . . ali obup . . .

Književne novosti

Silvin Sardenko: „V mladem jutru“. V Ljubljani, 1903. Nekaj himen je že imel priliko čuti letos slovenski svet, ko so neki estetiki ocenjevali zbirko „V mladem jutru“ ter hvalo peli „ljubeznivemu“ pesniku. To pa se je zgodilo z one strani, kjer je še malokateri svobodnomiseln slovenski umetnik prejel zasluženno hvalo, kjer odločujejo že od nekdaj načela, ki so često umetnosti popolnoma tuja. Narod je ostrmel in se zamislil... Ali govore tukaj estetiki, katerim je za lepoto, za čisto umetnost, ali govore principi, sovražni pravemu pesniškemu poletu? Ti kritiki so šli v boj za svojega pesnika in ga dvignili visoko, visoko. Kazali so samo njegove najboljše stvari, izbrali iz precejšnje kopice verzov nekaj blestečih mest in vzklikali: „Človek, ki to piše, je pesnik!“ Niso pa niti z besedico omenili, da se nahajajo v zbirki tudi stvari, ne le manj vredne, temveč naravnost diletantske. Nočem biti napram Sardenku krivičen, še manj pa mu hočem peti panegirik. Teh je že nekaj čul, a istina mu ne more škoditi.

Silvin Sardenko je razdelil svojo zbirko na sedem poglavij. V „Solncu mojega dneva“ je slavil Marijo, ne da bi pisal slavospeve, temveč je nanizal nekaj sličic iz življenja in opeval v njih Mater milosti. To je lep motiv za pesnika-svečenika in priznati moram, da so se mu pesmi, ki imajo kakšno religijozno snov, najbolj posrečile. V tem oddelku in drugod, kjer ubira posvečene strune, je najbolj čuvstven, najbolj naraven. Dobro je tudi pogodil nekaj prizorov iz mirnega, tihega življenja, kjer se ne dogajajo nikake burne tragedije, ampak kjer se snuje žalost za veseljem brez viharja, kjer ne umirajo srca v obupu in jadu, ampak se duše zapuščljivo obračajo k nebu. V teh pesmih se nahaja nekaj lepih mest, finih verzov, ki so mu nadedli ime pesnika; njegov mestoma gladki in lepi jezik zakriva mnogokje hibe v slikanju in pomanjkanje misli. V knjigi je precej prav izbranih mest, a plastike, svežega življenja skoro ni zaslediti. Barve so mu suhe, slike medle, zanosne poezije ni. Sardenko je osladen pesnik, navdušiti ne more, in naslajati se ne more ob njegovih verzih noben človek, ki je dovteten za pristno, živo umetnost. Na mnogih mestih je samo zvončkljanje, igranje z lepimi besedami, lov za rimami ga zavaja v gostobesednost in slike mu postanejo dostikrat razblinjene. V dokaz bi lahko navedel brezštevilno verzov; navedem naj le zgled iz „Beračice Bajde“:

Marija v jasli detece polaga,
nocoj je zadnja slamica ji draga.
In Sinek joka na tem hladnem svetu,
ko se po rajskem toži mu očetu.
In Jožef z levo gladi brado svilno,
oj brado svilno, lepo in obilno...

Često so mu verzi prozaični, neredko banalni. V sicer lepi pesmi na str. 7. grede romarji na božjo pot, da tam „odložijo svoje težave“. Nenavadna, prisiljena slika je v pesmi na str. 9., kjer se golobček vrača z balkanskih gorā in govori: „Pri bridkih srcih sem počil in z lastnimi nožicami (!) krvave rane sem izmil...“

Prebanalno mesto je na str. 25., kjer beračico Bajdo podé iz hiš: „Le beži, da ne bomo kaj dobili“ ... V isti pesmi poje o „gnojni slami“. O vaški koči prepeva:

Le če so hude brile sape,
pokukal dom je izmed drevja:
tako se izpod zimske kape
prikrita kažejo ušesa ...

In v takem tonu je pisane polovico knjige.

Precejšnja vrsta pesmi mu je brezmiselnih; prebereš jih, a ne veš, kaj si čital; beseda teče za besedo, zveni in „cezi“, in zasmeješ se praznemu šumenju. Naletiš na refraine in samo to čutiš, da so — prazni.

Sardenko pa je tudi „naroden“ pesnik. Hvalili so „Pesem za marsikoga“, kjer je pomlad „pela verze tri: Lani vijolice, letos trnjolice trgat naj gre!“ V narodni pesmi grlica guče: „Grr, kakor, kakor bo“ ... Istotako beremo in se radujemo lepe slike:

Dekletu pa je križem sobe
izlival solze vzdih na vzdih,
in očka, mati, bratci, sestre
hodili so po njih.

Sardenko je imitiral narodno, a zapisal je psevdonardno pesem.

Ali ne smem prezreti pesniku na hvalo, da je čitati tupatam dobre pointe, nekaterim pesnim je našel lep, prav umetniški konec. Mlada žena vprašuje mater, ki jo obišče na novem domu:

Ali še hodi v nedeljskih večerih
tiha ljubezen po mehkih vrteh ...
Ali še nosijo moje družice,
kamor se ganejo, radost s seboj ...
Ali še pelin na gredi vam raste —
mar ste za doto ga dali z menoj?

Le žal, da so takšna mesta dosti redka. Izkrvena mesta se nahajajo v „Molitvah“, ki so pisane v visoki dikciji, kakor bi čuli govor psalmistov. Ponekod je hotel biti pesnik celo filozofski — „le okence malo ne bo mi razpalo“ — a zdi se mi naiven. Pozna se mu, da se je navzel nekaj sholastike, a ni se poglobil v njeno mistiko, zato je ostal plitev. Pesem „Res nismo v zori zlati“ je s pedagoškega stališča obsodbe vredna; ravnotako je nemoralna ideja, izražena v ciklu: „Izliv iz zapuščenega srca“. — Stara devica se tolaži z nesrečo bajtne matere, ker je bil njen mož pijanec.

Silvin Sardenko je napisal nekaj lepih verzov, a dovršenih pesmi malo. Za krasnimi mesti, svetlimi slikami slede banalnosti in prisiljenosti, ki razdero vso iluzijo. Ima pesniški instinkt, a ne ukusa. To je karakteristika njegove poezije!

R. E.

Iz knjige življenja Drugi zvezek zbranih spisov Josipa Kostanjevca izide za Veliko noč, na kar čitatelje „Ljubljanskega Zvona“ s tem opozarjamo. O knjigi bomo seveda še obširneje govorili.

Кирилъ Христовъ: Избрани стихотворения. Съ предговоръ отъ П. Вазовъ. София. 1903. (Kiril Hristov: Izbrani stihotvorenija. S predgovor ot J. Vazov. Sofija. 1903. Str. 320). — Odkar so se bratje Bolgari s pomočjo ruskega orožja rešili izpod turškega jarma, napredujejo na vseh poljih prosvete. Tudi njih literatura se razvija. Danes štejejo že več znamenitih pisateljev. Pri nas najbolj znan je pač pesnik in novelist Vazov, ki je seveda začel pisati že pod turškim despotizmom. Pred menoj pa je danes knjiga novega odličnega pesnika, Cirila Hristova, čigar poezije smo često čitali v raznih bolgarskih revijah. Hristov velja poleg Vazova in Mihajlovskega za najboljšega bolgarskega pesnika. Sedaj je izdal debelo knjigo svojih izbranih pesnitev, ki jih je bolgarsko časopisje pozdravilo z navdušenjem. Razni bolgarski kritiki poudarjajo, da je Hristov pravi pesnik pa tudi mojster v jeziku in verzu. Kdor se je že kdaj pečal z bolgarščino, bi rekel, da ne more biti baš lahko pisati gladke pesmi v jeziku, ki nima deklinacije, povrhu pa še člen! Slovencu zveni ta bratovski jezik izprva nekako tuje, šele sčasoma pa se ga privadiš in kmalu lahko pogrešaš tudi deklinacije. Zato ti bolj ugaja bolgarski glagol z bogato konjugacijo, ki ima celo aorist kakor srbohrvaščina. Toda k pesnim Hristova! Da Hristov ni navaden stihotvorec, priča sam Vazov, ki mu je napisal navdušen predgovor in ga tako predstavil svojim rojakom. Mislim, da spoznajo čitatelji „Zvonovi“ pesnika Hristova najlože, če jim prevedem nekaj stavkov iz tega predgovora. Vazov piše med drugim: „Ko je Hristov objavil prve svoje lirске pesmi, rekel je nekdo: „To je talent!“ Od tistega časa je napisal poet več in več pesmi, katerih vsaka je bila velik korak k dovršenosti . . . Njegove izbrane poezije nam kažejo razne etape, po katerih se je razvijal njegov talent, razkrivajo nam bogato vsebino pesnikove duše ter široko obzorje, po katerem razpenja njegov duh svoja krila . . . Ciril Hristov je poet po duši (srecu), po prirodi in po temperamentu . . . V svojih izbranih pesnitvah je Hristov risal, mislil in čustvoval na svoj samobitni način, ki je povsem originalen . . . Stopil je bil še zelo mlad na poetično poprišče . . . Hristovljeve pesmi nosijo na sebi pečat močnega subjektivizma, pesnikova osebnost je vsa izražena v njih“ . . . Vazov piše dalje, kako se Hristovljeva muza odvrta od okrožajočega jo materijalizma in ledene apatije. Ta družba mu vzbuja gnev in gnev mu izvablja krepke satirske akorde. V satiri je Hristov mojster, kakor v bolgarskem pesništvu Mihajlovski. „Hristov pa ni samo mojster v analizi svoje lastne duše“ — piše Vazov dalje v svojem predgovoru na str. VIII. — „nego on pozna dobro tudi narodovo dušo . . . Njegova zbirka je polna prelestnih pesmi po narodnih motivih . . . Hristov je izučeval z ljubeznijo in zanimanjem narodne pesmi in utrgal iz narodne lirike marsikak nežen cvet ter nam ga podal poplemeničenega v svoji duši, v dišečih šopkih . . . Čudovito je, kako dovršeno ima pesnik v oblasti jezik in pesniško obliko. Ta jezik izraža pod njegovim mojstrskim peresom vse bogastvo svoje lepote, vse nianse za izraževanje najdelikatnejših duševnih pregibov s svojo samorodno močjo in s svojo kristalno zvočnostjo . . . Hristov je originalen talent, ki obeta v bodočnosti še novih zakladov svoje ustvarjajoče krasote . . . Kar bi želel mlademu pesniku, jo to, da zamenja svoj pesimizem z nekoliko večjim življenskim veseljem ter da ozarja njegovo dušo nekoliko svetlejša vedrina. Naj krepí vera v njegov talent v njem pogum, ki je potreben pri nas za vsakogar, ki služi idealom . . . Hristov je že zdaj ponos naše poezije!“ . . . Tako končava pesnik Vazov svoj predgovor knjigi svojemu dosti mlajšemu tovarišu.

A. A.

Novi akordi. Zbornik za vokalno in instrumentalno glasbo. Urejuje dr. Gojmir Krek. III. letnik, štev. 3., 4. in 5. V teh treh številkah zanimivega zbornika se nahaja 16 skladb osmih domačih komponistov. Emil Adamič (Kamnik) je zastopan po mešanem zboru „Da sem jaz ptičica . . .“ (Oton Zupančič), ki je prav mično zložen v narodnem duhu. Nadalje ima tu isti komponist dvoje skladb za klavir: „Nekdaj je bil . . .“ in „Polka“. Od teh dveh kompozicij je zadnja zanimivejša, ker je izrazovita, dočim manjka prvi invencije in klavirske pisave. Prav ljubka skladba za klavir je Srečka Albinija (Sarajevo) „Rendez-vous“, ki se giblje v valčkovem tempu. Franjo Dugan (Zagreb) je podal dva komada za klavir: „Spominski list“ in „Spomin na Zdenka Fibicha“, pisana resno, a malo značilno, in pesem za en glas in klavir „Nočna rosa“ (Avgust Šenoa). Anton Foerster (Ljubljana) je priobčil moški zbor „Spomen pjesma“ (Ljudevit Varjašič), ki se odlikuje po svoji čuta polni koncepciji in duševni vzporednosti s pesnikom. Dr. Gojmir Krek (Ljubljana) ima v zborniku dve pesmi za en glas in klavir: „Tam zunaj je sneg“ (Dragotin Kette) in „Notranjska“ (Aleksandrov); v obeh je komponist prav vrlo zadel ubranost ter dal zlasti zadnji značilno obliko. Dalje obsega zbirka dvospjev „Pesem“ (Koljcov — O. Zupančič) in trospev „Pesem Primorke“ (O. J. Bierbaum — O. Zupančič) za ženske glasove in klavir, uglasbil Anton Lajovic (Šmartno pri Kranju). Obe kompoziciji sta nežnega značaja in spretne koncepcije. Josip Procházka (Ljubljana) nam podaja v mešanem zboru s spremljevanjem klavirja „Ptička“ (Dragotin Kette) in v moškem zboru „Moravska narodna“ (O. Zupančič) dve kompoziciji prve vrste, eno v šaljivem, drugo v togotnem duhu, a vsaka ustvarjena, da privede poslušalca v ubranost, v kateri je bil dotični pesnik. Risto Savin (Praga) je zastopan po moškem zboru „Tehtni vzrok“ (R. Baumbach — Anton Aškerc), ki se malo ujema z besedilom, in z „Romanco“ za klavir, v prav lahkem žanru takozvanih „salonskih komadov“.

v. r.

„Glasbena Matica“. Oceno koncerta, ki ga je priredila „Glasbena Matica“ dne 12. marca, smo morali zaradi pomanjkanja prostora odložiti za prihodnjo številko.

Slovensko gledišče. A. Drama. M. A. Šimačkova drama „V tujem zraku“ (Jiný vzduh) ima svoj izvor v oni dobi, ko se je še verovalo v vsemožnost miljeja, ko je bila preobladala tudi razborite dihove zmođa, da ne delajo ljudje miljeja, ampak nasprotno milje ljudi. Da za značaj, za etični razvoj človeka ni vseeno, kako ozračje, kaka okolica ga obdaja, se je na tem mestu že često poudarjalo, a poudarjalo se je tudi, da milje nikakor nima tistega pomena, ki se

mu pripisuje, in v posebno zadoščenje nam je lahko, da so ti od nas zastopani nazori dandanes že skoro splošno prodrli. Da, zdi se nam, kakor bi bil pisatelj drame „V tujem zraku“ sam že slutil, da „vzduh“ sam še ni vse, kajti če si njegovo delo od vseh strani dobro pogledamo, se prepričamo, da ni vsebina tistega nič drugega nego boj med dobrim in slabim pricipom — v moderni obliki! Vsekakor je Šimačkova drama globočja nego marsikatera druga izza gori označenega časa. Za prvo in drugo dejanje ta trditev seveda ne velja, kajti ti dve dejanji sta precej plitvi, da, drugo je celo popolnoma nepotrebno in bi se bilo pri nas tem lažje izpustilo, ker takih ljudi, kakršni nastopajo ondi, pri nas ni in se nam je zdelo, kakor bi gledali same karikature. Nasprotno pa sti 3. in 4. dejanje polni lepih in duhovitih momentov, ki dajo drami trajno vrednost in so porok za to, da se bode tudi v poznejših časih še z uspehom predstavljala. Značaji v igri niso vsi enako dobro izdelani. Franc Elis na pr. je slikan precej površno in je njegov značaj tudi dokaj neumljiv. Vidi se, kakor bi bili glede te osebe vplivali nekateri Ibsenovi vzori na pisatelja. Značaj Elisove žene pa je risan s krepkimi, jasnimi potezami. Emil Vitak je odurna prikazen, kakršnih je pač malo v življenju. Še dovolj verjeten je značaj Prokopova; a največ skrbi je posvetil pisatelj značaju Hele, okoli katere je sploh osredotočeno vse dejanje drame. — Še eno dramsko novost smo videli ob koncu sezone. Dne 25. zvečer in 27. t. m. popoldne je imelo svojo koristnico igralsko osebje naše drame. Uprizorila se je obakrat drama „Sever proti jugu“ ali „Boj za osvobojenje sužnjev“, spisal Willkije Colino — ameriška igra, ki prija le malo ali čisto nič našemu evropskemu okusu! — Dne 17. t. m. je gostovala v ljudski igri „Od stopnje do stopnje“ z lepim uspehom gospa Irma Polakova iz Zagreba. Poleg teh smo imeli zadnji čas še sledeče dramske predstave: Dne 28. februarja so se igrali petič „Legijonarji“, 21. marca se je ponavljala drama „Vstajenje“, 5. marca so bili drugič na vrsti „Podkriževalci“, 13. marca je napolnila že osmič gledišče igra „Pot okoli zemlje v 80 dneh“, a 15. marca se je ponovila Maeterlinckova „Monna Vanna.“

B. Opera. Tudi opera nam je prinesla ob koncu sezone še dve novosti. Dne 25. februarja se je uprizoril prvič na našem odru „Cigan baron“, komična opera (bolje opereta) v 3 dejanjih, po Jokaievi povesti spisal J. Schnitzer, uglasbil J. Strauss. Straussova lahka, prikupljiva, melodijozna godba je obče priljubljena in je tudi pri nas docela ugajala. „Cigan baron“ se je ponavljal v polnem gledišču dne 28. februarja pa 3., 11. in 19. marca. Zadnjega dne je imel svoj častni večer tenorist g. Stanislav Orželski; pri tej priliki se je na jasen način pokazalo, kako zelo ceni občinstvo to izborno moč naše opere. Dne 13. marca pa se je pela prvič na našem odru, in sicer na korist zaslužnega kapelnika slovenske opere, g. Hilarija Beniška, velika Auberjeva opera „Nema iz Portici“, kateri sta besedilo spisala E. Scribe in G. Delavigne. Znano je, da je „Nema iz Portici“ najzrelejše, najpopolnejše delo Auberjevo, in zato štejemo intendantci slovenskega gledišča v posebno zaslug, da je spravila to opero na oder. Ponavljala se je „Nema iz Portici“ še 22. in 27. marca.

S tem se je končala letošnja glediška sezona, ki je bila ena najlepših, kar se jih spominjamo. Dvoje veselih dejstev smo opazili letos, prvič, da se krog prijateljev slovenskega gledišča čimdalje bolj širi, da je naše občinstvo čimdalje bolj vneto, in drugič, da ni več edino opera, ki vleče v gledišče, temveč tudi drama. Tako dobro obiskovanih dramskih predstav kakor letos menda nismo imeli še nikoli. To je pojav, ki ga ne smemo prezreti, ker se kaže baš v tem dejstvu vzgo-

jevalna moč gledišča in je dokaz, da prodira zavest o kulturnem pomenu njegovem čimdalje globoče v naše ljudstvo. Opozoriti pa moramo na to dejstvo tudi iz tega vzroka, ker je videti, kakor bi se začejala za naše gledišče nova doba, in bode treba dramatičnemu društvu vsekakor misliti na to, kako bi se tudi naša drama povzdignila. Opera je bila letos na višini. Tudi če se v prihodnje v enem ali drugem pogledu malo poslabša, se še vedno ne bomo smeli zmrdavati, kajti takih oper, kakršna je bila letos naša, je v provinciji malo! Pač pa smo pri drami marsičesa pogrešali. Treba bo v prihodnje repertoar skrbno izbirati ter gledati, da se kolikor možno uprizore le dobre stvari, treba pa bo tudi igralno osebje popolniti in semtertja morda zamenjati. Naše občinstvo je letos pokazalo, da tudi dramo ljubi, zato naj se mu tudi v drami po možnosti ustreže!

Dr. Fr. Zbašnik.

Slovenske drame na češki prizornici. „Red sv. Jurja“, to satirično enodejanko Aškercovo, so uprizorili dozdej dvakrat v ljudskem gledišču „Uranija“ v Pragi. Zanimivo je, da se je zgodilo to brez vednosti avtorjeve, ker je intendant omenjenega gledišča mislila, da je „Red sv. Jurja“ ruski izvirnik, ki ga je gospod Aškerc samo preložil na slovenski jezik. — V istem gledišču se je igrala tudi gospe Zofije Jelovškove drama „Ljubezen“.

— a —

Parmove „Amazonke“ so imele v zagrebškem gledišču uspeh, kakršnega smo se nadejali. Vse kritike so se izrekle jako povoljno o tem delu našega skladatelja. Kakor čujemo, so se začela tudi nemška gledišča zanimati za to opereto in je pričakovati torej, da zaslove „Amazonke“ kmalu tudi v inozemstvu.

— s —

Med revijami

Slovansky Přehled je prinesel v letošnji februarski številki zopet obilo novosti in poročil s Slovenskega. Jar. Borecký je priobčil nekoliko prevodov iz Stritarja in iz Zupančičeve najnovejše zbirke „Čez plan“ ter kratko karakteristiko obeh pesnikov. Izbor prevedenih pesmi — iz Stritarja: Objaček, Pri oknu, Pomladna noč, Pri pastirskem ognju, Prijatelju; iz Zupančiča: Še ena (belokranjska), Ti si prišla, Gazelica, Kvišku plava, Pismo, Sveti trije kralji — zlasti glede Zupančiča ni posebno srečen, prevodi so pa po večini točni in se čitajo gladko, samo težka Zupančičeva pesem „Sveti trije kralji“ je delala prevajalcu precej preglavice tudi v jezikovnem oziru, zato je prevod nekam prisiljen in trd.

Jar. Borecký je objavil v češki literaturi že marsikaj iz naše poezije in ima baje tudi vsega Prešerna že prevedenega.

Začetek daljšega spisa „Zlatorog“ se kaže doslej kot nekak literarno-zgodovinski uvod k študiji o Baumbachovem poemu. Pisatelj Oton Wagner je germanist, zato mu je dobro znan oni zanimivi pojav nemško-češke, nemško-poljske in nemško-slovenske vzajemnosti, posebno v literarno-kulturnem pogledu, iz pričetka in iz prvih desetletij 19. stoletja.

Veliki uspeh Baumbachovega Zlatoroga — nemški izvirnik je razširjen v 57000 izvodih! — pripisuje Wagner zlasti ugodni recenziji Hamerlingovi, enega

najznamenitejših avstrijsko-nemških pesnikov, in pa izbornim recitacijam Levinskega, igralca v dunajskem dvornem gledišču, ki je na ta način pridobil Zlatorogu mnogo čitateljev in častilcev ne samo na Dunaju, ampak tudi po ostali Avstriji. Zlatoroga je predelal Thierfelder v kantato (pela se je nemško in slovensko tudi v Ljubljani), Gluth v Monakovem in Schmitt na Dunaju pa v opero. — Neposredni povod za to študijo je dal pisatelju menda najnovejši „Zlatorog“ Aškerčev, dasi tega dela doslej še ne omenja.¹⁾

Dopis iz Ljubljane popisuje znane dogodke na koroških sodiščih, shod slov. odvetnikov v Ljubljani in debato v deželnem odboru koroškem o ravnopravnosti slovenskega jezika. Če pa se poročevalec nadeja, da bo famozni nastop koroškega škofa Kahna Slovincem v pouk za bodočnost, mu je le čestitati zaradi njegove trdne vere v našo boljšo bodočnost.

Med poročili je kratka notica o utrkivizaciji doslej slovenske šole v Št. Jakobu na Koroškem in o predavanjih v Ljubljani. Kot pomembna anti-teza proti predavanjem graških vsučiliških profesorjev, ki jih je priredila „Kazina“ nemški manjšini v Ljubljani, se stavi vinska pokušnja v Čitalnici! Omenjajo se pa tudi predavanja Splošnega ženskega društva.

V oddelku za književnost in umetnost se poroča o novih listih: „Naprej“ v Idriji in „Zgodovinski list“ na Spodnjem Štajerskem ter o zamrlem „Slovenskem listu“, v katerem je iz početka baje mnogo ljudi videlo prvi osnutek in temelj nove narodne politične stranke na Slovenskem. Seveda so doživeli ti idealisti bridko prevaro.

Končno se omenja še uprizoritev Cankarjeve drame „Kralj na Betajnovi“. Pravi se, da se je zbrala pri predstavi tega najboljšega dela naše dramatike v gledišču vsa elita (pač le duševna!), da pa se igralci niso nič kaj odlikovali. Z malo izjemo pritrjujemo.

Kakor o Slovencih tako prinaša „Slovanský Přehled“ tudi o drugih slovanskih narodih vedno vse polno temeljitih spisov in nepristranskih poročil, brez olepšav in brez hvalisanja. Piše z enako objektivnostjo o Rusih kakor o Poljaki, o Srbih kakor o Hrvatih, stoji na realnem temelju faktičnega stanja sedanjega Slovanstva, ne izgublja se v razne utopije in presoja vse s stališča kulturnega napredka. Spoznavajmo se, delujmo gospodarsko in kulturno, pa nastopi „slovanski“ vek sam, tega načela se drži „Slovanský Přehled“ ter prekaša zato daleko vse druge slovanske revije, ki imajo baje enake cilje.

Pa vkljub temu, da je list tako izorno redigovan, je treba nekoliko optimizma, ako mu hočemo prisoditi nadaljni obstanek. Izhaja sicer že šest let, pa se ima vedno boriti z gmotnimi težavami. Na Slovenskem nima menda niti 5 naročnikov.

K. S.

¹⁾ Kakor smo se informirali, to domnevanje ni pravo. Wagnerjev članek je bil napisan že za prvo, t. j. oktobrsko številko „Slov. Přehleda“, torej v času, ko javnosti še ni bilo znano, da dobimo Slovenci svojega „Zlatoroga“. Gol slučaj je torej, da se je objava Wagnerjevega članka zakasnila tako, da je ta skoro sočasno z našim „Zlatorogom“ zagledal beli dan. Čisto samostojen referat o Aškerčevem „Zlatorogu“ prinese „Slov. Přehled“ v eni prihodnjih številok.

Uredništvo.

